

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

**European Charter
for Regional
or Minority Languages**

and Explanatory Report

**Charte européenne
des langues régionales
ou minoritaires**

et rapport explicatif

**ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԽԱՐՏԻԱ
ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՄ
ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

– բացատրական զեկույց

**ARMENIAN VERSION
VERSION ARMENIENNE**

**ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԽԱՐՏԻԱ
ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԿԱՄ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ**

– բացատրական զեկույց

Կոնվենցիան բացված է ստորագրման համար
1992 թ. նոյեմբերի 5-ին
Եվրոպական պայմանագրերի շարք, հ. 148

Բացատրական զեկույց

Ներածություն

1. Եվրոպական շատ երկրներ իրենց տարածքներում ունեն տեղայնացված բնիկ խմբեր, որոնք խոսում են բնակչության մեծամասնությունից տարբեր լեզվով: Սա հետ-անք է պատմական գործընթացների, որոնց պատճառով պետությունների կազմավորումը տեղի չի ունեցել սուկ լեզուների հիման վրա, – փոքր հանրությունները կլանվել են ավելի մեծերի կողմից:

2. Այդ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ժողովրդագրական իրավիճակը միմյանցից մեծապես զանազանվում է^a մի քանի հազար խոսողներից մինչ– մի քանի միլիոն, – այդպիսին է նա– նրանց վերաբերյալ յուրաքանչյուր պետության օրենսդրությունն ու պրակտիկան: Այնուամենայնիվ, ընդհանուրը նրանցից շատերի համար այն է, որ նրանք գտնվում են քիչ թե շատ անապահով վիճակում: Ավելին, ինչպիսին էլ որ եղած լինի վիճակը անցյալում, ներկայումս այս տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների վրա կախված վտանգը հաճախ պայմանավորված է գրեթե նույնքան ժամանակակից քաղաքակրթության – մանավանդ զանգվածային լրատվամիջոցների անխուսափելի համահարթեցնող ազդեցությամբ, որքան – ձուլման պետական քաղաքականությամբ ու անբարեկամական միջավայրով:

3. Երկար տարիներ Եվրոպայի խորհրդի զանազան մարմիններ մտահոգություն են հայտնել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների իրավիճակի վերաբերյալ: Ճիշտ է, որ Մարդու իրավունքների – հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան իր 14-րդ հոդվածում ձ–ակերպել է ոչ խտրականության սկզբունքը, մասնավորապես, անօրինական համարելով, գոնե Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներից ու ազատություններից օգտվելու առումով, որ– է խտրականություն լեզվի կամ ազգային փոքրամասնության պատկանելու հիմունքով: Որքան էլ դա կար– որ լինի, այնուամենայնիվ, դա միայն իրավունք է տալիս անհատներին չենթարկվել խտրականության, բայց չի ստեղծում դրական պաշտպանության համակարգ փոքրամասնությունների լեզուների – դրանք գործածող հանրությունների համար, ինչպես նշել է Խորհրդակցական վեհաժողովը դեռ–ս 1957 թվականին իր 136 որոշման մեջ: 1961 թվականին 285 Հանձնարարականի մեջ Խորհրդարանական վեհաժողովը պահանջել է ի լրացում Եվրոպական կոնվենցիայի մշակել մի պաշտպանական միջոց, որի նպատակն էր երաշխավորել փոքրամասնություններին^a օգտվելու իրենց մշակույթից, գործածելու իրենց լեզուն, հիմնելու իրենց դպրոցները – այլն:

4. Այնուհետ–, 1981 թվականին Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովը ընդունել է 928 Հանձնարարականը Եվրոպայի փոքրամասնությունների լեզուների – բարբառների կրթական – մշակութային խնդիրների վերաբերյալ. – նույն տարում Եվրոպական խորհրդարանը որոշում է կայացրել նույն հարցերի վերաբերյալ: Երկու փաստաթուղթն էլ եզրակացնում են, որ անհրաժեշտ է խարտիա կազմել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների – մշակույթների մասին:

5. Հիմնվելով այս հանձնարարականների – որոշումների վրա, Եվրոպայի տեղական – տարածքային իշխանությունների մշտական կոնֆերանսը (ԵՏՏԻԿ) որոշել է ձեռնարկել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների մասին Եվրոպական խարտիայի պատրաստումը այն նկատառումով, որ տեղական – տարածքային իշխանությունները պետք է որ դեր ունենան լեզուների – մշակույթների հարցում^a տեղական կամ տարածքային մակարդակով:

6. Խարտիայի իրական կազմումից առաջ նախնական աշխատանքը ներառում էր Եվրոպայում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների առկա վիճակի դիտարկումը – 1984 թ. հրապարակային լուսմները, որոնց մասնակցել են ավելի քան 40 լեզուների 250 ներկայացուցիչներ: Սկզբնական նախագիծը կազմվելնկատի է փորձագետների խմբի օգնությամբ: Ելնելով Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի – Եվրոպական խորհրդարանի չթուլացող – տ–ական հետաքրքրությունից այս թեմայի վերաբերյալ^a սրանցից առաջինը մասնակցել է նախնական նախագծի կազմմանը, – կապ է պահպանվել երկրորդի գիտակ անդամների հետ:

7. Վերջապես, Մշտական կոնֆերանսը իր 192 որոշման մեջ (1988) առաջադրել է խարտիայի տեքստը, որը նախատեսված էր կոնվենցիայի կարգավիճակ ունենալու:

8. Հետ–ելով այս նախաձեռնությանը, որին աջակցում էր Խորհրդարանական վեհաժողովը իր հ. 142 Կարծիքով (1988)^a Նախարարների կոմիտեն հիմնեց Եվրոպայի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների փորձագետների հատուկ կոմիտե (CAHLR)^a նրա վրա դնելով

խարտիայի նախագծի պատրաստման պատասխանատվությունը^a նկատի ունենալով Մշտական կոնֆերանսի կազմած տեքստը: Միջկառավարական այս կոմիտեն սկսեց աշխատել 1989 թ. վերջերից: Նկատի ունենալով նրանց կարևոր դերը նախագծին աջակցելու գործում^a թե՛ ԵՏՏԻԿ-ն, թե՛ Խորհրդարանական վեհաժողովը ներկայացուցիչներ ունեին նրա հանդիպումներում: Խարտիայի նախագծի վերջնական տեքստը Նախարարների խորհրդին 1992 թ. քննարկման ներկայացնելուց առաջ CAHLR-ն խորհրդակցել – հաշվի էր առել Եվրոպական խորհրդի մի շարք մասնագիտական կոմիտեների (մշակութային, կրթական, մարդու իրավունքների, իրավական համագործակցության, հանցագործության խնդիրների, տեղական – տարածքային իշխանությունների, լրատվամիջոցների), ինչպես նա – Ժողովրդավարությունը օրենքի միջոցով եվրոպական հանձնաժողովի կարծիքները:

9. Խարտիան ընդունվեց որպես կոնվենցիա Նախարարների կոմիտեի կողմից Նախարարների պատգամավորների 478-րդ նիստում 1992 թ. հունիսի 25-ին – բացվեց ստորագրման համար 1992 թ. նոյեմբերի 5-ին Ստրասբուրգում:

Ընդհանուր նկատառումներ

Խարտիայի նպատակները

10. Ինչպես նշված է նախաբանում, խարտիայի գերադաս նպատակը մշակութային է: Այն նախատեսված է պաշտպանելու – զարգացնելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները որպես Եվրոպայի մշակութային ժառանգության վտանգի տակ գտնվող բնագավառ: Այս պատճառով այն ոչ միայն պարունակում է դրույթ այդ լեզուների գործածությանը վերաբերող ոչ խտրականության մասին, այլ – նախատեսում է նրանց գործուն աջակցություն ցույց տալու միջոցառումներ. դրա նպատակն է, որքանով այդ բանականորեն հնարավոր է, երաշխավորել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կիրառումը կրթության – լրատվության բնագավառում – թույլատրել նրանց գործածությունը իրավական – վարչական համակարգերում, տնտեսական ու սոցիալական կյանքում – մշակութային գործունեության մեջ: Միայն այս ճանապարհով այս լեզուների համար կարելի է, որտեղ անհրաժեշտ է, փոխհատուցել անցյալի անբարենպաստ պայմանները – պահպանել ու զարգացնել դրանք որպես Եվրոպայի մշակութային ինքնատիպության կենդանի կողմ:

11. Խարտիան առաջադրում է պաշտպանել – զարգացնել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները – ոչ լեզվական փոքրամասնություններին: Այս պատճառով շեշտը դրվում է մշակութային կողմի – տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածության վրա^a նրանցով խոսողների կյանքի բոլոր բնագավառներում: Խարտիան չի սահմանում որ–է անհատական կամ կոլեկտիվ իրավունքներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողների համար: Սակայն կողմերի պարտավորությունները այդ լեզուների կարգավիճակի վերաբերյալ – ներքին օրենսդրությունը, որը պետք է ընդունվի խարտիայի համապատասխան, ակնհայտ ազդեցություն կունենան նշված հանրությունների իրավիճակի – նրանց անհատ անդամների վրա:

12. ԵՏՏԻԿ-ն մշակել – ներկայացրել էր խարտիայի իր նախագիծը նախքան կենտրոնական – ար–եյան Եվրոպայի դրամատիկ փոփոխությունները – այդ ժամանակ արդեն Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրների կարիքների լույսի տակ: Չնայած դրան, խարտիայի տեղին լինելը – նրա մոտեցումը կենտրոնական – ար–եյան Եվրոպայի երկրների իրավիճակին այնուհետ – ապացուցվել է այս բնագավառում Եվրոպական չափորոշիչների հաստատման նկատմամբ այդ երկրներից մի քանիսի ներկայացուցիչների արտահայտած նշանակալից հետաքրքրությամբ:

13. Թե – խարտիայի նախագիծը չի անդրադառնում ազգությունների խնդրին, որոնք ձգտում են անկախության կամ սահմանների փոփոխության, պետք է հուսալ, որ նա օգնելու է^a չափավոր – իրագործելի ձ – երով մեղմելու փոքրամասնությունների պրոբլեմը, որոնց լեզուն նրանց տարբերակիչ հատկանիշն է^a հնարավորություն տալով նրանց լավ զգալ այն երկրում, որտեղ պատմությունը նրանց տեղադրել է: Հեռու լինելով ապահիստեգրացնող միտումներն ուժեղացնելուց^a կյանքի տարբեր ոլորտներում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածման հնարավորության մեծացումը կարող է միայն քաջալերել դրանցով խոսող խմբերին^a մոռանալու անցյալի վրդովմունքները, որոնք խանգարում էին նրանց իրենց տեղը գտնել այն երկրում, որտեղ նրանք ապրում են, – ընդհանրապես Եվրոպայում:

14. Այս առումով պետք է ընդգծել, որ խարտիան չի վերաբերում պաշտոնական լեզուների – տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների փոխհարաբերությանը մրցակցության կամ հակամարտության տեսանկյունից: Ավելի ճիշտ, նա միտումնավոր որդեգրում է մշակույթների

փոխազդեցության – բազմալեզվության մոտեցումը, որտեղ ամեն մի կարգի լեզու ունի իր ուրույն տեղը: Այս մոտեցումը լիակատար կերպով համապատասխանում է Եվրոպայի խորհրդի կողմից ավանդաբար պաշտպանվող արժեքներին, – մարդկանց միջ– ավելի սերտ հարաբերություններ, Եվրոպայում հարաճուն համագործակցություն – մշակույթների փոխազդեցության հիմքի վրա երկրի բնակչության տարբեր խմբերի միջ– ավելի խոր փոխըմբռնում ստեղծելու նրա ջանքերին:

15. Խարտիան չի առնչվում նոր, հաճախ ոչ եվրոպական լեզուների իրավիճակին, որոնք կարող են հայտնվել Խարտիան ստորագրած երկրներում որպես արդյունք գաղթի նոր հոսքերի, որոնք հաճախ ծագում են տնտեսական դրդապատճառներից: Այդպիսի լեզուներով խոսող բնակչության դեպքում ծագում են ինտեգրացիայի առանձնահատուկ հիմնախնդիրներ: CAHLR-ն այն տեսակետին է, որ այս հիմնախնդիրներն արժանի են առանձին մոտեցման, եթե անհրաժեշտ է, հատուկ իրավական փաստաթղթում:

16. Վերջապես, պետք է նշել, որ Եվրոպայի խորհրդի մի քանի անդամ պետություններ արդեն վարում են այնպիսի քաղաքականություն, որն ավելի հեռում է գնում, քան խարտիայի որոշ պահանջները: Դա ոչ մի դեպքում չի նշանակում, թե խարտիայի դրույթները պետք է նվազեցնեն այդ անելու իրենց իրավունքը:

Հիմնական հասկացություններն ու մոտեցումը

Լեզվի հասկացությունը

17. Լեզվի հասկացությունը, ինչպես այն գործածվում է խարտիայում, կենտրոնանում է գլխավորապես լեզվի մշակութային գործառույթի վրա: Այդ պատճառով այն չի բնորոշվում սուբյեկտիվորեն այնպես, որ սրբագործվի անհատական իրավունքը, այսինքն^ա «սեփական լեզվով» խոսելու իրավունքը, թողնելով, որ յուրաքանչյուր անհատ ինքը սահմանի այդ լեզուն: Ոչ էլ կարելի է հենվել սոցիալ-քաղաքական կամ էթնիկական բնորոշման վրա^ա լեզուն ներկայացնելով որպես առանձնահատուկ սոցիալական կամ էթնիկական խմբի արտահայտման միջոց: Հետ–աբար, խարտիան կարող է ձեռնպահ մնալ լեզվական փոքրամասնության հասկացությունը սահմանելուց, քանի որ նրա նպատակը էթնիկական –/կամ մշակութային փոքր խմբերի իրավունքները նախատեսելը չէ, այլ պաշտպանելն ու զարգացնելը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները որպես այդպիսիք:

Կիրառվող տերմինաբանությունը

18. Գերադասելով այլ արտահայտություններից, ինչպես^ա «նվազ տարածված լեզուներ», CAHLR-ն նախընտրել է «տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ» տերմինը: «Տարածքային» ածականը նշանակում է որ–է պետության տարածքի սահմանափակ մասում խոսվող լեզուները, ընդ որում, նրա ներսում դրանով կարող է խոսել քաղաքացիների մեծ մասը: «Փոքրամասնություն» տերմինը վերաբերում է այն իրավիճակներին, որտեղ կա՛մ այդ լեզվով խոսում են անձինք, որոնք կենտրոնացած չեն պետության տարածքի որ–է հատուկ մասում, կա՛մ նրանով խոսում են մի խումբ մարդիկ, որոնք թե– կենտրոնացած են պետության տարածքի մի մասում, բայց քանակապես ավելի փոքր են, քան այդ շրջանի բնակչությունը, որը խոսում է պետության մեծամասնության լեզվով: Երկու ածականն էլ հետ–աբար վերաբերում են փաստական չափանիշների – ոչ իրավաբանական հասկացությունների – ամեն դեպքում վերաբերում են տվյալ պետության առկա իրավիճակին (օրինակ^ա մի պետության փոքրամասնության լեզուն կարող է լինել մի այլ պետության մեծամասնության լեզու):

Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների զանազան «կարգերի» միջ– տարբերության բացակայությունը

19. Խարտիայի հեղինակները բախվել են Եվրոպայում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների իրավիճակում առկա մեծ տարբերությունների հիմնախնդիրն: Որոշ լեզուներ գրավում են համեմատաբար ընդարձակ տարածաշրջան, դրանցով խոսում է զգալի թվով բնակչություն, – դրանք ունեն զարգացման որոշակի կարողություն – մշակութային կայունություն, մյուսներով խոսում է միայն բնակչության շատ փոքր տոկոսը սահմանափակ տարածքում կամ բացահայտ փոքրամասնության շրջանակներում – արդեն գոյատ–ելու ու զարգանալու խիստ թուլացած ներուժով:

20. Այնուամենայնիվ, որոշվեց փորձ չանել սահմանելու լեզուների տարբեր կարգեր^ա նրանց օբյեկտիվ իրավիճակի համապատասխան: Այդպիսի մոտեցումը իրավացի չէր լինի Եվրոպայում

լեզվական իրադրության բազմազանության նկատմամբ: Իրականում ամեն մի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզու հատուկ դեպք է ներկայացնում, – անհիմաստ է փորձել դրանք բռնի կերպով մտցնել որոշակի խմբերի մեջ: Ընդունված լուծումն էր պահել միայն տարածքային կամ փոքրամասնության լեզու հասկացությունը, հնարավորություն տալով պետություններին հարմարեցնել իրենց պարտավորությունները ամեն մի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի իրադրությանը:

Եվրոպայի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ցուցակի բացակայությունը

21. Խարտիան հատուկ չի նշում, թե որ եվրոպական լեզուներն են համապատասխանում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ հասկացությանը, ինչպես դա բնորոշված է խարտիայի առաջին հոդվածում: Փաստորեն Եվրոպայի տեղական – տարածքային իշխանությունների մշտական կոնֆերանսի կատարած^ա Եվրոպայի լեզվական իրադրության նախնական դիտարկումը խարտիայի հեղինակներին դրդեց ձեռնպահ մնալ կցելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ցուցակը: Որքան էլ փորձառու լինեն նրա կազմողները, այդպիսի ցուցակը անկասկած լայն բանավեճեր կհարուցեր լեզվաբանական – այլ առումներով: Բացի այդ, նրա արժեքը սահմանափակ կլիներ, քանի որ բոլոր դեպքերում խարտիայի III մասի հատուկ միջոցառումների վերաբերյալ մեծ չափով կողմերին է թողնված սահմանելու^ա որ լեզվի նկատմամբ ինչ դրույթ պետք է կիրառվի: Խարտիան առաջադրում է համապատասխան լուծումներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների առանձին լեզուների տարբեր իրավիճակների համար, բայց չի կանխորոշում^ա որն է կոնկրետ դեպքի համար հատուկ իրավիճակը:

Խարտիայի կառուցվածքը

22. Մի կողմից^ա խարտիան սահմանում է II մասում շարադրված սկզբունքների ընդհանուր առանցքը, որը վերաբերում է բոլոր տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին: Մյուս կողմից^ա խարտիայի III մասը պարունակում է հատուկ դրույթների մի շարք, որը վերաբերում է հանրության կյանքի տարբեր ոլորտներում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների դիրքին. առանձին պետությունները ազատ են, որոշակի սահմաններում, որոշելու^ա այդ դրույթներից ո՛րը կարելի է կիրառել իրենց սահմանների ներսում գործածվող լեզուների նկատմամբ: Բացի այդ, դրույթների մի զգալի քանակ ներառում է խստության տարբեր աստիճանների մի քանի այլընտրանք, որոնցից մեկը կարող է կիրառվել «յուրաքանչյուր լեզվի իրադրության համապատասխան»:

23. Այս ճկունությունը հաշվի է առնում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների փաստացի իրադրությունների մեծ տարբերությունները (խոսողների թիվը, մասնավորապես աստիճանը – այլն): Այն նա – ուշադրություն է դարձնում շատ դրույթների պահանջած ծախսերի – Եվրոպայի երկրների տարբեր վարչական ու ֆինանսական հնարավորությունների վրա: Այս առումով կար – որ է, որ կողմերը իրավունք ունենան ընդլայնել իրենց պարտավորությունները որոշ ժամանակ անց, երբ այդ թույլ կտան իրենց ֆինանսական հանգամանքները կամ ավելի կատարյալ կդառնա օրենսդրական դաշտը:

24. Վերջապես, խարտիայի IV մասը պարունակում է իրականացումն ապահովող դրույթներ, մասնավորապես, ներառյալ փորձագետների եվրոպական կոմիտեի ստեղծումը^ա հետ–ելու համար խարտիայի կիրառմանը:

Խարտիայի դրույթների մեկնաբանությունը

Նախաբան

25. Նախաբանը շարադրում է խարտիայի ստեղծման պատճառները – բացատրում նրա հիմնական փիլիսոփայական մոտեցումը:

26. Եվրոպայի խորհրդի նպատակը նրա անդամների միջ– ավելի սերտ միասնություն ստեղծելն է^ա նրանց ընդհանուր ժառանգության – իդեալների առաջընթացի համար: Լեզվական տարբերակվածությունը Եվրոպայի մշակութային ժառանգության առավել արժեքավոր տարրերից մեկն է: Եվրոպայի մշակութային ինքնատիպությունը չի կարող կառուցվել լեզվական համահարթեցման հիմքի վրա: Ընդհակառակն, նրա ավանդական տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանությունն ու ուժեղացումը նպաստում է այն Եվրոպայի կառուցմանը, որը Եվրոպայի խորհրդի անդամների իդեալներին համապատասխան կարող է հիմնվել միայն բազմակարծության սկզբունքի վրա:

27. Նախաբանը հղում է անում Միավորված ազգերի կազմակերպության Քաղաքացիական – քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրին – Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների – հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիային: Բացի այդ, նա մեջբերում է Եվրոպայում անվտանգության – համագործակցության կոնֆերանսի շրջանակներում ընդունված քաղաքական բնույթի պարտավորությունները: Ուշադրության առնելով Եվրոպայի պատմական տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներից մի քանիսի ներկայիս թուլությունը^ա նրանց կրողների նկատմամբ խտրականության արգելումը բավարար պաշտպանություն չէ: Այդ լեզուների կրողների շահերին ու ցանկություններին վերաբերող հատուկ աջակցությունը կար–որ է դրանց պահպանության ու զարգացման համար:

28. Խարտիայի մոտեցումը հարգում է ազգային ինքնիշխանության – տարածքային ամբողջականության սկզբունքները: Յուրաքանչյուր երկրից պահանջվում է հաշվի առնել մշակութային – սոցիալական իրականությունը – հարց չի կարող լինել մերժելու որ–է քաղաքական կամ հաստատադրական կարգ: Ընդհակառակն, անդամ պետությունները ընդունում են տարածքային – պետական կառուցվածքներն այնպես, ինչպես նրանք կան, ուստի – անհրաժեշտ են համարում ամեն պետության ներսում, բայց համաձայնեցված ձ–ով միջոցներ ձեռնարկել առաջ մղելու տարածքային կամ փոքրամասնական բնույթ ունեցող լեզուները:

29. Մշակույթների փոխազդեցության – բազմալեզվության սկզբունքների հաստատումը ծառայում է խարտիայի նպատակների ամեն մի թյուրըմբռնման վերացմանը^ա խարտիան ոչ մի դեպքում չի ձգտում նպաստելու լեզվական խմբերի որ–է կարգի սահմանազատման: Ընդհակառակն, ընդունվում է, որ յուրաքանչյուր երկրում անհրաժեշտ է իմանալ պաշտոնական լեզուն (կամ պաշտոնական լեզուներից մեկը). հետ–աբար, խարտիայի դրույթներից ոչ մեկը չպետք է մեկնաբանվի որպես պաշտոնական լեզուներն իմանալու դեմ խոչընդոտ հարուցելու մտադրություն:

Մաս I. Ընդհանուր դրույթներ

Հոդված 1 - Սահմանումներ

«Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների» սահմանումը (հոդված 1, կետ ա)

30. Խարտիայում կիրառված սահմանումը շեշտում է երեք տեսանկյուն^ա

Պետության քաղաքացիների կողմից ավանդաբար գործածվող լեզուներ

31. Խարտիայի նպատակը չէ լուծել նոր ներգաղթի եր-ույթի հետ-անքով ծառայած խնդիրները, որի արդյունքում առաջացել են օտար լեզվով խոսող խմբեր ներգաղթի երկրում, իսկ երբեմն հայրենի երկրում^ա այնտեղ վերադառնալու դեպքում: Մասնավորապես, խարտիան չի անդրադառնում ոչ եվրոպացի խմբերի փաստին, որոնք վերջերս ներգաղթել են Եվրոպա – եվրոպական ուր-է երկրի քաղաքացիություն ստացել: «Եվրոպայի պատմական տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ» (տես Նախաբանի երկրորդ պարբերությունը) – պետության մեջ «ավանդաբար գործածվող» լեզուներ (հոդված 1., կետ ա) արտահայտությունները պարզ ցույց են տալիս, որ խարտիան վերաբերում է միայն պատմական լեզուներին, այսինքն^ա այն լեզուներին, որոնք երկար ժամանակից ի վեր խոսվել են տվյալ երկրում:

Տարբեր լեզուներ

32. Այդ լեզուները պետք է հստակորեն տարբերվեն այլ լեզուներից կամ երկրի մնացյալ բնակչության լեզուներից: Խարտիան չի ներառում մի-նույն լեզվի տեղական տարբերակները կամ տարբեր բարբառները: Սակայն այն չի արտահայտվում հաճախ քննարկվող այն հարցի վերաբերյալ, թե որ պահից են արտահայտվելու տարբեր ձ-երը առանձին լեզու կազմում: Այս հարցը կախված է ոչ միայն ճշգրիտ լեզվաբանական նկատառումներից, այլ- սոցիալ-հոգեբանական – քաղաքական եր-ույթներից, որոնք կարող են ամեն դեպքի համար տարբեր պատասխաններ ունենալ: Ուստի պետք է թողնել յուրաքանչյուր երկրի շահագրգիռ իշխանություններին^ա իրենց սեփական ժողովրդավարական գործընթացների համապատասխան սահմանելու^ա որ դեպքում է արտահայտվելու ձ-ը առանձին լեզու կազմում:

Տարածքային հիմքը

33. Խարտիայի ներառած լեզուները առաջին հերթին տարածք ունեցող լեզուներն են, այսինքն^ա այն լեզուները, որոնք ավանդաբար գործածվում են որոշակի աշխարհագրական շրջանում: Այդ պատճառով խարտիան ձգտում է սահմանել «այն տարածքը, որտեղ գործածվում է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն»: Դա միայն այն տարածքը չէ, որի ներսում այդ լեզուն գերակշռում է կամ խոսվում մեծամասնության կողմից, քանի որ շատ լեզուներ դարձել են փոքրամասնության լեզու նույնիսկ այն շրջաններում, որտեղ նրանք ունեցել են իրենց ավանդական տարածքային հիմքը: Խարտիան գլխավորապես անդրադառնում է ավանդական տարածքային հիմք ունեցող լեզուներին այն պատճառով, որ միջոցառումների մեծ մասը, որ նա առաջադրում է, անհրաժեշտություն են առաջացնում սահմանելու կիրառման աշխարհագրական տարածքը, որ ամբողջ երկիրը չէ: Ավելի հայտ է, որ կան իրավիճակներ, երբ տվյալ տարածքում գործածվում են մեկից ավելի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուներ. խարտիան ներառում է – այս իրավիճակները:

Տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի տարածքի սահմանումը (հոդված 1, կետ բ)

34. Նկատի առնվող տարածքը այն է, որտեղ նշանակալից չափով գործածվում է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն թեկուզ – միայն փոքրամասնության կողմից, – որը համապատասխանում է նրա պատմական հիմքին: Քանի որ խարտիայում գործածված տերմինները այս տեսակետից անխուսափելիորեն բավականին ձկուն են, ամեն երկրի թողնվում է ավելի ճշգրիտ սահմանելու, խարտիայի ոգով, տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների տարածք հասկացությունը^ա հաշվի առնելով 7-րդ հոդվածի 1.բ կետի դրույթները, որը վերաբերում է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուների տարածքի պահպանմանը:

35. Այս դրույթի հիմնական արտահայտությունն է^ա «զանազան պաշտպանական – զարգացման միջոցառումների ձեռնարկումն արդարացնող մարդկանց քանակը»: Խարտիայի հեղինակները խուսափել են տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողների որոշակի տոկոսաչափ սահմանելուց, որի դեպքում, կամ որից ավելի լինելու դեպքում պետք է կիրառվեն խարտիայում նշված միջոցառումները: Նրանք գերադասել են թողնել պետություններին խարտիայի

ոգով, յուրաքանչյուր նախատեսված միջոցառման բնույթից ելնելով, սահմանել տվյալ միջոցառումն ընդունելու համար պահանջվող լեզվակիրների թիվը:

36. «Տարածք չունեցող լեզուները» դուրս են մնում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներից, քանի որ նրանք տարածքային հիմք չունեն: Այլ տեսակետներից, սակայն, նրանք համապատասխանում են 1-ին հոդվածի ա կետում պարունակվող սահմանմանը, քանի որ ավանդաբար գործածվել են տվյալ պետության տարածքում այդ պետության քաղաքացիների կողմից: Տարածք չունեցող լեզուների օրինակ են իդիշը – գնչուերենը:

37. Տարածքային հիմքի բացակայության դեպքում խարտիայի միայն սահմանափակ մասը կարող է կիրառվել այդ լեզուների նկատմամբ: Մասնավորապես, III մասի դրույթների մեծ մասը նպատակ ունի պահպանելու կամ զարգացնելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները այն տարածքների հարաբերմամբ, որտեղ դրանք գործածվում են: II մասը ավելի հեշտությամբ կարող է կիրառվել տարածք չունեցող լեզուների նկատմամբ, բայց միայն *mutatis mutandis* (համապատասխան փոփոխություններով) – 7-րդ հոդվածի 5-րդ կետում շարադրված իմաստով:

Հոդված 2. Պարտավորություններ

38. 2-րդ հոդվածը սահմանազատում է խարտիայի երկու գլխավոր մասերը, այն է՝ II – III մասերը:

II մասի իրագործումը (հոդված 2, կետ 1)

39. II մասը ընդհանուր ընդգրկում ունի – ամոլջությամբ վերցրած վերաբերում է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին որ–է մասնակից-պետության մեջ: Պետք է սակայն նշել, որ «յուրաքանչյուր լեզվի իրավիճակի համապատասխան» արտահայտության կիրառումը ցույց է տալիս, որ այդ մասը կազմված է այնպես, որ ծառայի լեզվական իրադրությունների այն հսկայական տարբերակվածությանը, որին կարելի է հանդիպել Եվրոպայի տարբեր երկրներում – յուրաքանչյուր երկրի ներսում: Մասնավորապես, 1-ին կետը մասնակից պետություններից պահանջում է պարտավորվել համապատասխանեցնել իրենց քաղաքականությունը, օրենսդրությունը – պրակտիկ գործունեությունը մի շարք սկզբունքների – նպատակների: Դրանք բավականին ընդհանուր են ձ–ակերպված – համապատասխան պետություններին մեկնաբանության – կիրառման հարցում ընձեռում են գործողությունների լայն ազատություն (տես ստոր– II մասին վերաբերող բացատրությունը):

40. Թե– մասնակից պետությունները ազատ չեն ընդունելու կամ մերժելու տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի կարգավիճակը, որը երաշխավորվում է խարտիայի II մասով, նրանք^a որպես խարտիան իրականացնող իշխանություններ, պատասխանատու են որոշելու^a իրենց տարածքի որոշակի շրջանում քաղաքացիների առանձին խմբի կողմից կիրառվող արտահայտվելու ձ–ը կազմում է արդյոք տարածքային կամ փոքրամասնության լեզու^a խարտիայում նշված իմաստով:

III մասի իրագործումը (հոդված 2, կետ 2)

41. III մասի նպատակն է II մասում հաստատված ընդհանուր սկզբունքները վերածել ճշգրիտ կանոնների: Դա պարտադիր է այն պայմանավորվող երկրների համար, որոնք ի հավելում II մասի դրույթների, պարտավորվում են կիրառել III մասի իրենց ընտրած դրույթները: Հնարավորություն տալու համար խարտիան հարմարեցնելու Եվրոպայի տարբեր երկրներում հանդիպող լեզվական բազմազան իրավիճակներին^a խարտիայի հեղինակները նախատեսել են երկու կարգի ձ–ափոխություն. նախ^a պետություններն ազատ են նշելու այն լեզուները, որոնց նկատմամբ նրանք համաձայն են կիրառելու խարտիայի III մասը, – երկրորդ^a յուրաքանչյուր լեզվի համար, որի նկատմամբ նրանք համաձայն են կիրառել խարտիան, նրանք կարող են որոշել թե III մասի որ դրույթներին են միանում:

42. Պայմանավորվող պետության համար հնարավոր է, առանց խարտիայի տառը խախտելու, ճանաչել, որ իր տարածքում գոյություն ունի տարածքային կամ փոքրամասնության առանձին լեզու, բայց իր հայեցողությունից ելնող պատճառներով գերադասելի է համարում այդ լեզվի վրա չտարածել խարտիայի III մասի դրույթների արտոնությունները: Սակայն պարզ է, որ այն պատճառները, որոնք դրդում են պետությանը տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն ամբողջությամբ դուրս թողնել III մասի արտոնություններից, պետք է համատեղելի լինեն խարտիայի ոգու, նպատակների – սկզբունքների հետ:

43. Եթե պետությունը համաձայնել է կիրառել III մասը իր տարածքում խոսվող տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի նկատմամբ, նա պետք է նա– սահմանի^ա III մասի որ կետերը պետք է կիրառվեն այդ որոշակի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի նկատմամբ: 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետով Կողմերը պարտավորվում են կիրառել III մասի դրույթների միջից ընտրված առնվազն 35 կետ կամ ենթակետ: Այդ տարբեր կետերից ընտրություն կատարելու մեջ պետության դերը պետք է լինի խարտիան որքան հնարավոր է ավելի համապատասխանեցնել յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի առանձնահատուկ իրավիճակին:

44. Այս նպատակով 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետով վերապահված պայմանները պետք է պահվեն նվազագույնի սահմաններում^ա կանխորոշելով կողմերի ընտրած պարտավորությունները խարտիայի տարբեր հոդվածներում տրամաբանորեն բաշխելու ապահովումը, – այսպիսով երաշխավորել, որ նրանք չեն անտեսի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանության որ– է խոշոր բնագավառ (կրթություն, դատական իշխանություններ, վարչական իշխանություններ ու պետական ծառայություններ, լրատվություն, մշակութային գործունեություն ու մշակութային հիմնարկներ, տնտեսական ու սոցիալական կյանք):

45. «Կետեր կամ ենթակետեր» արտահայտությունը վերաբերում է խարտիայի առանձին դրույթներին, որոնք ինքնուրույն տեղ ունեն: Այսպես^ա եթե պետությունն ընտրում է 9-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, այն պետք է համարվի մեկ միավոր^ա 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համար. նույնը կիրառվում է, եթե պետությունն ընտրում է 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի Է ենթակետը: Որտեղ տվյալ կետը կամ ենթակետը պարունակում է մի քանի տարբերակ, մեկ տարբերակի ընտրությունը կազմում է մեկ ենթակետ^ա 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համար: Օրինակ, եթե 8-րդ հոդվածից պետությունն ընտրում է 1-ին կետի ա. iii տարբերակը, այդ տեքստը կհամարվի մեկ «ենթակետ»: Դրությունն այլ է, երբ տարբերակները չեն հանդիսանում այլընտրանք – կարող են ընդունվել միասին: Այսպիսով, 9-րդ հոդվածում, եթե պետությունը ընտրում է 1-ին կետում ա. iii – ա. iv տարբերակները, ապա այս տեքստերը կհամարվեն երկու ենթակետեր 2-րդ հոդվածի իմաստով:

46. Այդ տարբերակների նպատակն է լրացուցիչ ձկունություն հաղորդել խարտիային^ա հաշվի առնելու համար տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների դե ֆակտո իրադրության մեծ տարբերությունները: Պարզ է, որ որոշակի դրույթներ, որոնք կատարելապես հարմարվում են մեծ թվով խոսողներ ունեցող որ– է տարածքային լեզվի, հարմար չեն որ– է փոքրամասնության լեզվի համար, որ գործածվում է միայն մարդկանց փոքր խմբի կողմից: Պետությունների դերը պետք է լինի ոչ թե կամայականորեն ընտրություն անել այս տարբերակների միջ–, այլ յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի համար որոնել նրա զարգացման աստիճանին – առանձնահատկություններին առավել հարմարվող ձ–ակերպում: Այս տարբերակային ձ–ակերպումների նպատակը հստակ արտահայտված է III մասի համապատասխան հոդվածների – կետերի բուն տեքստում, որը նախատեսում է, որ դրանք կիրառելի են «յուրաքանչյուր լեզվի իրավիճակին համապատասխան»: Լայն իմաստով – այլ կար–որ գործոնների բացակայության դեպքում սա կարող է նշանակել, որ, օրինակ, որքան ավելի մեծ է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողների թիվը – որքան ավելի համասեռ է այդ տարածքի բնակչությունը, այնքան ավելի «ուժեղ» կարող է լինել ընդունվող տարբերակը. ավելի թույլ տարբերակ կարելի է ընդունել, միայն երբ ավելի ուժեղ տարբերակը չի կարող կիրառվել խնդրի առարկա լեզվավիճակի նկատմամբ:

47. Հետ–աբար, պետությունների համար III մասի դրույթների ընտրությունը պետք է կազմի կապակցված շրջանակ^ա հարմարեցված յուրաքանչյուր լեզվի առանձնահատուկ իրավիճակին: Նրանք նա– կարող են, ցանկության դեպքում, ընդունել բոլոր լեզուների կամ լեզուների մի խմբի նկատմամբ կիրառելի ընդհանուր շրջանակը:

Հոդված 3. Իրագործման եղանակները

48. 3-րդ հոդվածը նկարագրում է 2-րդ հոդվածում սոսկ ուրվագծված սկզբունքների իրագործման ընթացակարգը. յուրաքանչյուր պայմանավորվող պետություն իր վավերացման, ընդունման, հավանության կամ միանալու փաստաթղթում նախ^ա սահմանում է այն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, որոնց նկատմամբ կիրառվում է III մասը, – երկրորդ^ա յուրաքանչյուր լեզվի նկատմամբ III մասից ընտրված կիրառելիք կետերը. հասկանալի է, որ ընտրված կետերը կարող են բոլոր լեզուների համար նույնը չլինել:

49. Խարտիան իր 2-րդ հոդվածով չի ստիպում II – III մասերն էլ ընդունել, քանի որ պետությունը ինքը կարող է որոշել իր շրջանակները^ա կոնվենցիան վավերացնել առանց որ– է լեզու

ընտրելու III մասի կիրառման համար: Այդպիսի դեպքում կարող է կիրառվել միայն II մասը: Ընդհանրապես, խարտիայի ոգին պահանջում է, որ պետություններն օգտվեն III մասի առաջարկած հնարավորություններից, որը կազմում է խարտիայի ընձեռած պաշտպանության եռությունը:

50. Պարզ է նաև, որ ամեն պահի կողմը կարող է ընդունել նոր պարտավորություններ, օրինակ, լրացուցիչ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի վրա տարածելով խարտիայի III մասի արտոնությունները կամ ընդունելով իր տարածքում խոսվող տարածքային կամ փոքրամասնության որ–է լեզվի կամ բոլոր լեզուների վերաբերյալ խարտիայի սկզբնապես իր չընդունած կետերը:

51.3-րդ հոդվածի ձևակերպումը հաշվի է առնում իրավիճակը որոշ անդամ պետություններում, որտեղ ամբողջապես կամ նրա տարածքի մի մասում պետության պաշտոնական լեզվի կարգավիճակ ունեցող որ–է ազգային լեզու կարող է այլ տեսակետներից համեմատելի իրավիճակում լինել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների հետ, ինչպես բնորոշված է 1-ին հոդվածի ա կետում, եթե այն գործածվում է քանակապես ավելի փոքր խմբի կողմից, քան այլ պաշտոնական լեզու(ներ) գործածող բնակչությունը: Եթե պետությունը ցանկանում է նման նվազ տարածում ունեցող պաշտոնական լեզվին օժանդակել խարտիայում նախատեսված^ա պաշտպանության – զարգացման միջոցառումներով, ապա նրան հետ–աբար հնարավորություն է տրվում որոշելու, որ խարտիան պետք է կիրառվի դրա նկատմամբ: Խարտիայի կիրառության այդպիսի տարածումը պաշտոնական լեզվի վրա լավ է հարմարվում խարտիայի բոլոր հոդվածներին^ա ներառյալ 4-րդ հոդվածի 2-րդ կետը:

Հոդված 4. Պաշտպանության առկա մեխանիզմները

52. Այս հոդվածը վերաբերում է խարտիայի զուգակցմանը ներքին օրենսդրության կամ միջազգային համաձայնագրերին, որոնք հաստատում են լեզվական փոքրամասնությունների կարգավիճակը:

53. Որտեղ կոնկրետ լեզուները կամ դրանք գործածող փոքրամասնությունները արդեն ունեն ներքին օրենսդրությամբ կամ միջազգային համաձայնագրերով սահմանված կարգավիճակ, խարտիան անշուշտ չպետք է նվազեցնի այդ դրույթներով ճանաչված իրավունքներն ու երաշխիքները: Այնուամենայնիվ, խարտիայի ընձեռած պաշտպանությունը լրացնում է այլ փաստաթղթերով արդեն շնորհված իրավունքներն ու երաշխիքները: Բոլոր այդ պարտավորությունների կիրառման համար այնտեղ, ուր կան նույն առարկայի վերաբերյալ մրցակցող դրույթներ, համապատասխան փոքրամասնությունների կամ լեզուների նկատմամբ պետք է կիրառվեն առավել նպաստավոր դրույթները: Այդպես էլ, ներքին օրենսդրությամբ կամ այլ միջազգային պարտավորություններով ստանձնած ավելի սահմանափակող դրույթները չպետք է խոչընդոտեն խարտիայի կիրառմանը:

54. Այս հոդվածի 1-ին կետը առնչվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների հատուկ դեպքին: Այն ձգտում է բացառել խարտիայի որ–է դրույթը այնպես մեկնաբանելու հնարավորությունը, որը կվտանգի անհատների^ա խարտիայով տրամադրվող մարդու իրավունքների պաշտպանությունը:

Հոդված 5. Առկա պարտավորությունները

55. Ինչպես արդեն նշված է նախաբանում, տարածքային – փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանությունն ու զարգացումը, որը խարտիայի նպատակն է, պետք է կատարվի ազգային ինքնիշխանության – տարածքային ամբողջականության շրջանակներում: Այս հոդվածը այդ առումով ակնհայտ է դարձնում, որ կողմերի գոյություն ունեցող պարտավորությունները անփոփոխ են մնում: Մասնավորապես, այն փաստը, որ խարտիան վավերացնելիս պետությունը ստանձնել է պարտավորություններ որ–է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի վերաբերյալ, չի կարող այդ լեզվի նկատմամբ հատուկ շահագրգռություն ունեցող մի այլ պետության կամ լեզուն գործածողների կողմից օգտագործվել որպես այդ պետության ինքնիշխանությանը – տարածքային ամբողջականությանը վնասող որ–է գործողություն ձեռնարկելու պատրվակ:

Հոդված 6. Տեղեկատվությունը

56. Այս հոդվածով սահմանված^ա տեղեկատվությունը ապահովելու պարտավորության շարժառիթը ընկած է այն իրողության հիմքում, որ խարտիան երբեք չի կարող լիակատար կերպով արդյունավետ լինել, եթե իրավասու իշխանությունները – շահագրգիռ կազմակերպություններն ու անհատները տեղեկացված չեն այն պարտավորությունների մասին, որոնք բխում են նրանից:

Մաս II. Նպատակներն ու սկզբունքները

Հոդված 7

խարտիայի ներառած նպատակների ու սկզբունքների ցանկը (հոդված 7, կետ 1)

57. Այս դրույթները ըստ էության վերաբերում են նպատակներին ու սկզբունքներին – ոչ թե իրականացման ճշգրիտ կանոններին: Այդ նպատակներն ու սկզբունքները կոչված են հիմնելու տարածքային – փոքրամասնությունների լեզուների պահպանության անհրաժեշտ շրջանակները: Դրանք բաշխված են վեց գլխավոր վերնադասերի:

Տարածքային – փոքրամասնությունների լեզուների ճանաչումը (հոդված 7, կետ 1.ա)

58. Սա այս լեզուների գոյության – նրանց գործածման օրինականության ճանաչման հարցն է: Այդպիսի ճանաչումը չպետք է շփոթել որ–է լեզու որպես պաշտոնական լեզու ճանաչելու հետ: Որ–է լեզվի գոյության ընդունումը նրա առանձնահատկություններն ու կարիքները հաշվի առնելու – նրա անունից գործելու նախապայմանն է:

Յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի աշխարհագրական տարածքի պահպանումը (հոդված 7, կետ 1.բ)

59. Թե– խարտիան ցանկալի է համարում ապահովել տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի տարածքի – համապատասխան վարչատարածքային կազմավորման համընկնումը, պարզ է, որ այս նպատակին չի կարելի հասնել բոլոր դեպքերում, քանի որ բնակեցվածության ձ–երն ու բնույթը կարող են խիստ բարդ լինել, – վարչատարածքային կազմավորումների որոշումը տրամաբանորեն կախված լինել այլ նկատառումներից, քան որ–է լեզվի գործածությունն է: Ուստի խարտիան չի պահանջում, որ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի տարածքը բոլոր դեպքերում համընկնի վարչական միավորի հետ:

60. Մյուս կողմից^ա խարտիան դատապարտում է այն պրակտիկան, երբ վարչական բաժանումները կատարվում են այնպես, որ դժվարացնեն որ–է լեզվի գործածումն ու հարատ–ումը կամ մասնատեն լեզվական հանրությունը մի քանի վարչական կամ տարածքային միավորների միջ–: Եթե վարչական միավորները անհնարին է հարմարեցնել տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվին, ապա նրանք պետք է առնվազն մասն չեզոք – չունենան բացասական ազդեցություն լեզվի վրա: Տեղական կամ տարածքային իշխանությունները պետք է, մասնավորապես, ի վիճակի լինեն կատարել իրենց պարտավորությունները այդ լեզուների նկատմամբ:

գ) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների զարգացման համար դրական գործունեության անհրաժեշտությունը^ա (հոդված 7, կետեր 1. գ – դ)

61. Այսօր պարզ է, որ շատ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների թուլության պատճառով միայն խտրականության արգելումը բավարար չէ նրանց գոյատ–ումը ապահովելու համար: Նրանք դրական աջակցության կարիք ունեն: Այս գաղափարն է արտահայտված 1.գ կետում: Այս կետում պետություններին է թողնված որոշելու այն եղանակը, որով նրանք մտադիր են գործել^ա սատարելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները^ա դրանք պահպանելու նպատակով, բայց խարտիան շեշտում է, որ այդպիսի գործունեությունը պետք է հաստատակամ լինի:

62. Բացի այդ, ինչպես նշվում է 1.դ կետում, աջակցության ջանքերը պետք է ներառեն գործողություններ հոգուտ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների թե՛ բանավոր, թե՛ գրավոր ազատ գործածության հնարավորության ոչ միայն անհատական կյանքում – անձնական հարաբերությունների մեջ, այլ– հանրային կյանքում, այսինքն^ա հաստատությունների, սոցիալական գործունեության – տնտեսական կյանքի շրջանակում: Այն տեղը, որ կարող է զբաղեցնել տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն հասարակական տեսակետից, ակնհայտորեն կախված կլինի նրա անհատական առանձնահատկություններից – կտարբերվի լեզվից լեզու: Խարտիան այս առումով հստակ խնդիրներ չի դնում, այլ բավարարվում է կոչ անելով աջակցության ջանքեր գործ դնել:

Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ուսուցման – ուսումնասիրության երաշխիքները (հոդված 7, կետ 1.գ – ը)

63. Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների խնամքի – պահպանության վճռորոշ գործոն է կրթական համակարգում նրանց հատկացվող տեղը: Խարտիան II մասում բավարարվում է հաստատելով այն սկզբունքը, որ պետություններին է թողնվում որոշելու իրագործվող միջոցառումները: Սակայն նա պահանջում է, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները ներկայացված լինեն կրթական համակարգի «բոլոր համապատասխան փուլերում»: Որ–է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի ուսուցման միջոցառումները ակնհայտորեն կտարբերվեն^a կախված համապատասխան կրթական մակարդակից: Մասնավորապես, որոշ դեպքերում հարկ կլինի դրույթ սահմանել տարածքային կամ փոքրամասնության «լեզվով» դասավանդելու, իսկ այլ դեպքերում^a միայն «լեզուն» սովորեցնելու մասին: Տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի ուսուցումը կարող է ուշադրության չառնվել միայն այն մակարդակներում, որոնց չի համապատասխանի տվյալ լեզուն իր սեփական առանձնահատկությունների պատճառով:

64. Եթե 1.գ կետը վերաբերում է լեզվի ուսուցումը կամ նրանով դասավանդումը հիմնելուն կամ պաշտպանելուն^a որպես լեզուն փոխանցելու միջոցի, 1.ը կետը նախատեսում է խթանել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով ուսուցումը – հետազոտությունը համալսարանում կամ համարժեք հաստատությունում, քանի որ այսպիսի աշխատանքը կար–որ է այդ լեզուների բառապաշարի, քերականության – շարահյուսության զարգացման տեսակետից: Այդպիսի աշխատանքների խթանումը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների զարգացման ընդհանուր ջանքերի մի մասն է^a խրախուսելու համար նրանց ներքին առաջընթացը:

Միջոցներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողների համար^a ձեռք բերելու դրանց իմացությունը (հոդված 7, կետ 1. է)

65. Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողները գիտեն, որ իրենց անձնական կատարելության համար նրանք պետք է իմանան պաշտոնական լեզուն: Սակայն, նախաբանում մշակույթների փոխազդեցության – բազմալեզվության արժեքի շեշտման համապատասխան ցանկալի է, որ մի քանի լեզուների ընկալունակության ոգին չսահմանափակվի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողներով: Լեզվակիրների խմբերի միջ–հաղորդակցումն ու ըմբռնումը դյուրացնելու նպատակով կողմերին կոչ է արվում^a այն տարածքներում, որտեղ գոյություն ունի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզու, միջոցներ տրամադրել այն անձանց, որոնց համար դա մայրենի լեզու չէ^a ցանկության դեպքում սովորել այդ լեզուն:

66. Քաջ հայտնի է, որ որոշ պետություններում համապատասխան իշխանությունների նպատակն է, որ տարածքային լեզուն լինի այդ տարածքում սովորական – ընդհանուր լեզու, – միջոցներ ձեռք առնվեն, որ լեզուն իմանան նույնիսկ այն մարդիկ, որոնց համար դա մայրենի լեզու չէ: Այդպիսի քաղաքականությունը հակառակ չէ խարտիային, բայց չի կազմում 1.է կետի նպատակը: Այս կետը միայն ձգտում է լեզվական խմբերի միջ– ավելի մեծ փոխադարձ թափանցելիության:

Հարաբերությունները տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողների միջ– (հոդված 7, կետ 1 ե – թ)

67. Անհրաժեշտ է, որ մի–նույն տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսող խմբերը հնարավորություն ունենան մշակութային փոխանակումների մեջ մտնելու – ընդհանրապես զարգացնելու իրենց հարաբերությունները^a միասին նպաստելու համար իրենց լեզվի պահպանմանն ու հանրատացմանը: Այս նպատակով խարտիան ձգտում է զգուշացնել, որ մասնատված ձ–ով բնակեցումները, պետության մեջ վարչական բաժանումները կամ այն փաստը, որ այդ խմբերը բնակվում են տարբեր պետություններում, խոչընդոտներ չառաջացնեն նրանց հարաբերությունների համար:

68. Հասկանալի է, տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողների կողմից իրենց նույնության այդպիսի գիտակցումը չպետք է կրի սոցիալական այլ խմբերի նկատմամբ բացառիկության կամ հեռացվածության բացասական անդրադարձը: Հետ–աբար, տարբեր տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողների հետ մշակութային հարաբերությունների զարգացման ձգտումը ծառայում է միաժամանակ մշակութային հարստացման – պետության բոլոր խմբերի միջ– փոխըմբռնման աճի նպատակին:

69. 1.թ կետն ավելացնում է մի նոր կողմ^ա գաղափար, որ այդպիսի հարաբերությունները կարող են զարգանալ նա – ազգային սահմաններից դուրս, եթե նույն կամ նման տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսող խմբերը ցրված են մի քանի երկրներում: Ըստ բնորոշման տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով համապատասխան պետություններում խոսում է մարդկանց համեմատաբար փոքր քանակ. մշակութային ոլորտում փոխադարձ հարստացման նպատակով նրանք կարող են կարիք ունենալ ապավինելու մշակութային արժեքներին, որոնք մատչելի են սահմանից այն կողմ նույն կամ նման լեզվով խոսող այլ խմբերի: Սա հատկապես կար – որ է այնտեղ, որտեղ մի երկրի տարածքային լեզուն համապատասխանում է մի այլ պետության ավելի մեծ մշակութային լեզվի կամ նույնիսկ ազգային լեզվին, – որտեղ անդրսահմանային համագործակցությունը կարող է հնարավորություն տալ տարածքային հանրությանը օգտվելու այդ ավելի լայն տարածված լեզվի մշակութային գործունեությունից: Կար – որ է, որ պետությունները ճանաչեն այդպիսի հարաբերությունների օրինակակոությունը – դրանց չվերաբերվեն կասկածով հավատարմության տեսակետից, որ ամեն մի պետություն սպասում է իր քաղաքացիներից, կամ դրանք չդիտեն որպես իրենց ազգային ամբողջականության սպառնալիք: Լեզվական խումբը կարող է ավելի ներգրավված զգալ իրեն պետության մեջ, որի մասն է կազմում, եթե այն ճանաչված է որպես այդպիսին – եթե մշակութային կապերը հար – ան հանրությունների հետ արգելված չեն:

70. Այնուամենայնիվ, պետություններն ազատ են մշակելու առավել հարմար միջոցառումներ^ա իրականացնելու համար այդպիսի անդրսահմանային փոխանակումներ^ա հատկապես նկատի ունենալով ներքին – միջազգային հարկադրանքները, որոնց կարող են նրանք բախվել: Ավելի մասնավոր պարտավորությունները շարադրված են III մասի 14-րդ հոդվածում:

Խտրականության բացառումը (հոդված 7, կետ 2)

71. Խտրականության արգելումը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածման առումով նվազագույն երաշխիք է ստեղծում այդպիսի լեզուներով խոսողների համար: Այս պատճառով կողմերը պարտավորվում են բացառել այնպիսի միջոցառումները, որոնք չեն խրախուսում տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի գործածությունը կամ վտանգում են նրա պահպանումը կամ զարգացումը:

72. Սակայն այս կետի նպատակը չէ հաստատել կատարյալ հավասարություն լեզուների իրավունքների միջ –: Ինչպես ցույց է տալիս նրա ձ – ակերպումը, – հատկապես «անարդար» տերմինի ներմուծումը, խարտիայի ոգուն լիովին համատեղելի է, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների նկատմամբ տարվող քաղաքականության մեջ որոշ տարբերակում մտցվի լեզուների միջ –: Մասնավորապես, յուրաքանչյուր երկրում ի նպաստ ազգային կամ պաշտոնական լեզվի ձեռնարկված միջոցները խտրականություն չեն նշանակում տարածքային լեզուների նկատմամբ սոսկ այն հիմքով, որ նույն այդ միջոցները ձեռնարկված չեն հօգուտ վերջինների: Սակայն այդ միջոցները խոչընդոտ չպետք է ստեղծեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պահպանության ու զարգացման համար:

73. Մի – նույն ժամանակ, քանի որ գոյություն ունեն անհամամասնություններ պաշտոնական լեզուների – տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների իրադրությունների միջ –, – քանի որ վերջիններին գործածողները հաճախ անշահավետ վիճակում են, խարտիան ընդունում է, որ անհրաժեշտ կլինեն դրական միջոցառումներ այդ լեզուները պահպանելու – զարգացնելու նպատակով: Նկատի ունենալով, որ այդ միջոցառումներն այդպիսի նպատակ կունենան – կձգտեն անել ոչ ավելին, քան մեծացնել հավասարությունը լեզուների միջ –, դրանք չեն կարող դիտվել որպես խտրական:

Լեզվական խմբերի միջ – փոխադարձ հարգանքի – ըմբռնման խթանումը (հոդված 7, կետ 3)

74. Հարգանքը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների նկատմամբ – նրանց վերաբերյալ հանդուրժողականության ոգու զարգացումը պետության մեջ բազմալեզվության իրադրության ըմբռնումը զարգացնելու ընդհանուր մտահոգության մի մասն են: Հանդուրժողականության – ընկալունակության այս ոգու զարգացումը կրթական համակարգի – լրատվության միջոցով կար – որ գործոն է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործնական պահպանության համար: Չանգվածային լրատվամիջոցների խրախուսում^ա հետապնդելու այդ նպատակները, չի նշանակում ստեղծել անօրինական պետական ազդեցություն. իսկապես, մարդու իրավունքների հարգանքը, հանդուրժողականությունը փոքրամասնությունների նկատմամբ – ատելություն հարուցելու մերժումը ձգտումներ են, որ Եվրոպական պետությունների

մեծ մասը չի վարանում պարտավորեցնել լրատվամիջոցներին: Նույն ոգով տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողների համար այս սկզբունքը կար—որ գործոն է դառնում ստիպելու նրանց ըմբռնող լինել մեծամասնությունների լեզուների — մշակույթների նկատմամբ:

Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների շահերը ներկայացնող մարմինների հիմնումը (հոդված 7, կետ 4)

75. CAHLR-ն կար—որ է համարում, որ յուրաքանչյուր պետության մեջ գոյություն ունեւան մեխանիզմներ, որոնց միջոցով պետական իշխանությունները հաշվի են առնում իրենց^a տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողների հայտնած կարիքներն ու ցանկությունները: Հետ—աբար, խորհուրդ է տրվում, որ այնտեղ յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի համար լինի գործուն մարմին, որը պատասխանատու է այդ լեզվի շահերը ազգային մակարդակով ներկայացնելու համար^a անցկացնելու դրանց զարգացման գործնական միջոցառումներ — հետ—ելու խարտիայի իրագործմանը այդ առանձին լեզվի նկատմամբ: «Անհրաժեշտության դեպքում» արտահայտությունը ցույց է տալիս, իմիջիայլոց, որ որտեղ արդեն գոյություն ունեն այդպիսի հաստատություններ այս կամ այն տեսքով, նկատի չի առնվում խրախուսել պետություններին^a ստեղծելու նորերը, որոնք կկրկնորդեն եղածները:

Խարտիայի սկզբունքների կիրառումը տարածք չունեցող լեզուների նկատմամբ (հոդված 7, կետ 5)

76. Թե— խարտիան հիմանակում վերաբերում է պատմականորեն պետության որ—է հատուկ աշխարհագրական շրջանի հետ նույնացվող լեզուներին^a CAHLR-ն չի ուզում անտեսել պետության մեջ ավանդաբար խոսվող լեզուները, որոնք հստակ տարածքային հիմք չունեն:

77. Սակայն, հասկանալի է, որ II մասում շարադրված մի շարք սկզբունքների — նպատակների կիրառման տարածքային ոլորտի հետ—անքով — առանց աշխարհագրական ընդգրկումը սահմանելու դրանց իրագործման միջոցների ձեռնարկման դժվարությունների պատճառով այդ սկզբունքները չեն կարող առանց որոշակի ճշգրտումների կիրառվել տարածք չունեցող լեզուների նկատմամբ: 5-րդ կետը համապատասխանաբար ճշգրտում է, որ դրանք պետք է կիրառվեն այդ լեզուների նկատմամբ միայն հնարավորության սահմաններում:

78. 1-ից 4-րդ կետերում պարունակված դրույթներից մի քանիսը առանց դժվարության կարող են կիրառվել նա— տարածք չունեցող լեզուների նկատմամբ. սա այն դեպքն է, որ վերաբերում է այդ լեզուների ճանաչմանը, դրանց նկատմամբ հարգանքի, ըմբռնման — հանդուրժողականության ոգու զարգացմանը, խտրականության արգելմանը — նրանց դրական աջակցություն ցույց տալու գործունեությանը, այդ լեզուներով խոսողների խմբերի միջ— պետության մեջ — արտասահմանում կապեր հաստատելու հնարավորությունը — լեզվի հետազոտության — սովորելու խթանումը: Մյուս կողմից^a հնարավոր չի լինի տարածք չունեցող լեզուների նկատմամբ կիրառել վարչական բաժանումներին վերաբերող դրույթները — այդ լեզուներով չխոսողներին դրանց որոշ իմացությունը ձեռք բերելու համար նախատեսվող միջոցները, քանի որ այդպիսի միջոցառումները կարելի է ձեռնարկել միայն ճշգրիտ որոշված տարածքում: Վերջապես, տարածք չունեցող լեզուների ուսուցման — ուսումնասիրման — հասարակական կյանքում նրանց գործածությունը խթանելու ապահովման նպատակները, հավանաբար, գործնական պատճառներով կարող են իրագործվել միայն որոշակի ճշգրտումներով:

Մաս III. Հասարակական կյանքում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը խթանելու միջոցառումները^a 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետով ընդունված պարտավորությունների համապատասխան

Հոդված 8. Կրթությունը

79. Այս հոդվածի 1-ին կետի դրույթները վերաբերում են միայն այն տարածքին, որում գործածվում է տվյալ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն: Դրանք պետք է կիրառվեն նա— «այդ լեզուներից յուրաքանչյուրի իրավիճակի հաշվառմամբ»: Ինչպես վերը ցույց տրվեց 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետի վերաբերյալ, այս պայմանը հատկապես կար—որ է, թե որ լեզվի համար ա-ից գ ենթակետերից որ տարբերակը պետք է ընտրել :

80. «Առանց պետության պաշտոնական լեզու(ներ)ի դասավանդմանը վնասելու» արտահայտությունը դիտավորություն ունի կանխելու 8-րդ հոդվածի 1-ին կետի — հատկապես ա-ից գ ենթակետերից յուրաքանչյուրի առաջին տարբերակի մեկնաբանումը որպես մեծամասնության կողմից

գործածվող լեզուների դասավանդման բացառում: Լեզվական գետտոներ ստեղծելու այդպիսի միտումը դեմ կլիներ մշակույթների փոխազդեցության – բազմալեզվության^ա նախաբանում ընդգծված սկզբունքներին – անբարենպաստ^ա բնակիչների համապատասխան խմբերի շահերի տեսակետից: Այն երկրների հատուկ հանգամանքներում, որտեղ խարտիան կիրառվում է նվազ տարածում ունեցող պաշտոնական լեզուների նկատմամբ, այս արտահայտությունը պետք է մեկնաբանել այն իմաստով, որ 1-ին կետի դրույթները չպետք է վնասեն մյուս պաշտոնական լեզուների դասավանդմանը:

81. 8-րդ հոդվածը գործ ունի կրթության մի քանի մակարդակների հետ^ա նախադպրոցական, տարրական, միջնակարգ, տեխնիկական – մասնագիտական, համալսարանական – մեծահասակների: Այս մակարդակներից յուրաքանչյուրի համար ներկայացված է տարբերակների ընտրություն^ա ըստ ամեն մի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի իրավիճակի:

82. Մի շարք ենթակետերում գործածված է «որոնց թիվը բավարար կհամարվի» արտահայտությունը: Սրանով ընդունվում է, որ պետական իշխանություններից չի կարելի պահանջել համապատասխան միջոցառումներ ձեռնարկել այնտեղ, ուր լեզվական խմբի իրավիճակը դժվարություն է հարուցում հասնելու դասարան կազմելու համար պահանջվող աշակերտների նվազագույն քանակին: Մյուս կողմից, ելնելով տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների առանձնահատուկ հանգամանքներից, ենթադրվում է, որ դասարան կազմելու համար պահանջվող սովորական սահմանաքանակը կարող է ձկուն կիրառվել – կարող է «բավարար համարվել» աշակերտների ավելի փոքր քանակը:

83. Գ – դ ենթակետերի iv տարբերակի ձևակերպումը հաշվի է առնում այն փաստը, որ ազգային իրավիճակները տարբերվում են թե՛ չափահասության տարիքի, թե՛ այն տարիքի առումով, երբ կարող է ավարտված լինել այդ կրթությունը: Այս հանգամանքներից կախված^ա կարող են հաշվի առնվել կամ իրենց^ա աշակերտների, կամ նրանց ընտանիքների ցանկությունները:

84. Հայտնի է, որ ոչ բոլոր կրթական համակարգերն են առանձնացնում միջնակարգ – մասնագիտական կրթությունը^ա վերջինս համարելով միայն միջնակարգ կրթության մի տեսակ: Այնուամենայնիվ, ինչպես արված է գ – դ ենթակետերում, այդ տարբերակումը հաշվի է առնում մասնագիտական պատրաստման համակարգերի զանազանությունը: Մասնավորապես այն երկրների դեպքում, որտեղ մասնագիտական պատրաստումը մեծ չափով կատարվում է աշակերտության միջոցով – հետ–աբար դժվար է կիրառել միջոցառումներ հոգուտ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների, այն հնարավորություն է տալիս առնվազն ընդունել ավելի խիստ պահանջներ ընդհանուր մասնագիտական կրթության բնագավառում:

85. Համալսարանական – մեծահասակների կրթությանը վերաբերող դրույթները համեմատելի են կրթության մյուս մակարդակների համար նախատեսված դրույթների հետ այնքանով, որ նրանք այլընտրանք են առաջարկում տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով դասավանդելու – այն որպես կրթական առարկա ուսուցանելու միջ–: Բացի այդ, ինչպես նախադպրոցական կրթության դեպքում, նոր լուծում է առաջարկվում այն դեպքերի համար, երբ պետական իշխանությունները ուղղակի իրավասություն չունեն համապատասխան կրթության տիպի համար: Որոշ պետություններում, տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողների թիվը կարող է բավարար չհամարվել տվյալ լեզվի կամ տվյալ լեզվով համալսարանական կրթություն ապահովելու համար: Այս կապակցությամբ բերված է այն երկրների օրինակը, որոնք դիպլոմների ձևաչափն հատուկ կամ ընդհանուր համաձայնագրի հիման վրա ձևաչափ են տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողի համալսարանական աստիճանը, որ նա ստացել է մի այլ պետությունում, որտեղ գործածվում է նույն լեզուն:

86. 1.է կետը պատճառաբանված է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ուսուցումը նրանց մշակութային շրջապատից չկտրելու մտահոգությամբ: Այս լեզուները հաճախ կապված են առանձնակի պատմության – յուրահատուկ ավանդույթների հետ: Այդ պատմությունը – տարածքային կամ փոքրամասնության մշակույթը կազմում է Եվրոպայի ժառանգության բաղադրամասը: Համապատասխանաբար, ցանկալի է, որ այդ լեզուներով չխոսողները նույնպես կարողանան դրանք յուրացնել:

87. Եթե պետությունը պարտավորվում է երաշխավորել, որ կոասավանդվի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն, նա պետք է հետ–ի, որ մատչելի լինեն ֆինանսական, անձնակազմի – ուսուցման օժանդակության հարկ եղած միջոցները: Այս անհրաժեշտ հետ–ությունը կարիք չունի հատուկ սահմանվելու խարտիայում: Սակայն, եթե հոգ է տարվում անձնակազմի մասին, ծառանում է

նա– նրանց ձեռնհասության – հետ–աբար նրանց պատրաստման հարցը: Սա հիմնարար հարց է, ուստի – հատուկ դրույթ է նշված դրա համար 1.ը կետում:

88. Նկատի ունենալով ուսուցման –, մասնավորապես, դպրոցական համակարգի հիմնարար կար–որությունը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պահպանության գործում, CAHLR-ն անհրաժեշտ է համարում նախատեսել, որ հատուկ մարմին կամ մարմիններ հետ–են^ա ինչ է արվում այս բնագավառում: Այդպիսի վերահսկիչ հաստատության բնութագրերը չեն ձգգրտված 1.թ կետում: Դա համապատասխանաբար կարող է լինել կրթական իշխանության մարմին կամ անկախ հաստատություն: Այդ գործառույթը կարող է դրվել – խարտիայի 7-րդ հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված մարմնի վրա: Բոլոր դեպքերում, խարտիան պահանջում է վերահսկողության հայտնաբերումները հրապարակել:

89. Խարտիան սովորաբար տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանությունը սահմանափակում է այն տարածքով, որտեղ նրանցով ավանդաբար խոսում են: Բայց 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետը այս կանոնից բացառություն է կազմում: Դա պատճառաբանված է այն գիտակցումով, որ ժամանակակից շարժունակության պայմաններում տարածքի սկզբունքը այլ–ս չի կարող բավարար լինել տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի արդյունավետ պաշտպանության պրակտիկայում: Մասնավորապես, այդպիսի լեզուներով խոսողների մի զգալի քանակ տեղափոխվել են ավելի մեծ քաղաքներ: Սակայն, նկատի ունենալով իրենց ավանդական տարածքային հիմքից դուրս գտնվող տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների վրա կրթական դրույթը տարածելու դժվարությունները^ա 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետը կազմված է ձկուն կերպով, դրան առնչվող պարտավորությունների սահմաններում – բոլոր դեպքերում կիրառվում է միայն այնտեղ, ուր այդ միջոցառումներն արդարացված են համապատասխան լեզուն գործածողների քանակով:

Հոդված 9. Դատական իշխանություններ

90. Այս հոդվածի 1-ին կետը վերաբերում է այն դատական շրջաններին, որտեղ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ գործածող մշտական բնակիչների թիվը արդարացնում է նշված միջոցառումները: Այս պայմանը մասամբ համապատասխանում է խարտիայի դրույթների մեծ մասի ընդհանուր կանոնին, որը կոչված է պաշտպանելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները այն տարածքում, որտեղ նրանք ավանդաբար գործածվում են: Ինչ վերաբերում է ավելի բարձր դատական աստիճաններին, որոնք տեղադրված են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածության տարածքից դուրս, համապատասխան պետությունները պետք է հաշվի առնեն դատական համակարգի հատուկ բնույթը – նրա աստիճանների ստորակարգությունը:

91. 9-րդ հոդվածի 1-ին կետի ներածական նախադասության ձ–ակերպումը նույնպես անդրադառնում է CAHLR-ի մտահոգությանը պաշտպանելու դատական համակարգի հիմնարար սկզբունքները^ա ինչպես օրինակ^ա կողմերի հավասարությունը – դատավարության ժամանակ անօրինական ձգձգումների արգելումը, տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին դիմելու արտոնությունների դեմ հնարավոր չարաշահումները: Այս օրինական մտահոգությունը, սակայն, չի արդարացնում ըստ այս կետի կողմերի պարտավորությունների որ–է ընդհանուր սահմանափակում. ավելի ճիշտ, առաջարկված հնարավորությունների չարաշահումը պետք է սահմանվի դատավորի կողմից կոնկրետ դեպքի համար:

92. Տարբերակված են քրեական, քաղաքացիական – վարչական դատավարությունները – նախատեսված այլընտրանքները հարմարեցված են յուրաքանչյուրի առանձնահատկություններին: Ինչպես ցույց են տալիս «–/կամ» բառերը, այս այլընտրանքներից մի քանիսը կարող են ընդունվել միասնաբար:

93. 9-րդ հոդվածի 1-ին կետի դրույթները վերաբերում են դատավարությանը դատական աստիճաններում: Յուրաքանչյուր պետության մեջ ընդունված արդարադատության իրագործման կոնկրետ մեխանիզմից կախված «դատարաններ» տերմինը, որտեղ համապատասխան է, պետք է հասկացվի որպես դատական գործառույթ ունեցող այլ մարմիններ ներառող: Սա հատկապես տեղին է գ ենթակետի դեպքում:

94. 9-րդ հոդվածի 1-ին կետի ա, բ – գ ենթակետերի առաջին տարբերակում գործածված է «քննությունը վարեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով» արտահայտությունը: Արտահայտությունը նշանակում է, համենայն դեպս, որ տվյալ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն գործածվում է դատարանի դահլիճում – այն դատավարությունների ընթացքում, որին մասնակցում է այս լեզվով խոսող կողմը: Սակայն ամեն պետությունն իր դատական համակարգի

առանձնահատկությունների լույսի տակ ինքը կարող է սահմանել «քննությունը վարել» արտահայտության ճշգրիտ ընդգրկումը:

95. Պետք է նշել, որ 1.ա.ii կետը, որով կողմերը պարտավորվում են երաշխավորել մեղադրյալին գործածելու իր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն, գերազանցում է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3.ե կետում նշված^ա մեղադրյալի իրավունքը^ա ազատորեն դիմելու թարգմանչի օգնությանը, եթե նա չի կարող հասկանալ կամ խոսել դատարանում գործածվող լեզվով: Ինչպես բ.ii – գ.ii ենթակետերը, նա հիմնված է այն նկատածման վրա, որ եթե նույնիսկ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողները ի վիճակի են խոսելու պաշտոնական լեզվով, բայց երբ գործը հասնում է դատական ատյանի առաջ իրենց արդարացնելուն, նրանք կարող են կարիք զգալ արտահայտվելու այն լեզվով, որը հոգեբանորեն առավել մոտ է իրենց, կամ որով նրանք ավելի սահուն են խոսում: Հետ–աբար, խարտիայի նպատակին դեմ կլիներ նրա կիրառման համար սահմանափակված լինել գործնական անհրաժեշտության իրադրությամբ: Մյուս կողմից, քանի որ այս դրույթը գերազանցում է մարդու իրավունքների նկատառումը^ա իրականում մեղադրյալին տալով ազատ ընտրություն, – պահանջում է նրա որոշման համաձայն նախատեսվող հնարավորություններ, բանական համարվեց թույլ տալ պետություններին որոշ ազատություն^ա այն ընդունելու կամ չընդունելու – սահմանափակել նրա կիրառությունը որոշակի դատական շրջաններով:

96. 1.դ կետի նպատակն է նախատեսել, որ գրավոր կամ բանավոր թարգմանությունը, որի անհրաժեշտությունը կզգացվի 9-րդ հոդվածի 1.բ – գ կետերի կիրառման համաձայն, անվճար լինի: Այն պետությունների դեպքում, որոնք չեն ընտրում այս ենթակետը, նրանք ազատ են այս հարցը լուծելու կամ ըստ գոյություն ունեցող իրավական դրույթների կամ ընդունելով նոր հատուկ դրույթներ, որոնք հաշվի կառնեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները զարգացնելու անհրաժեշտությունը: Հետ–աբար, ծախսերը կարող են ամբողջությամբ կամ մասամբ դրվել այն անձի վրա, որը պահանջում է տվյալ գործողությունը, կամ բաշխվել կողմերի միջ–, – այլն:

97. 2-րդ կետը վերաբերում է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով կազմված փաստաթղթերի օրինականությանը: Նրա ընդգրկումը փաստորեն սահմանափակված է այնքանով, որքանով չի մատնանշում իրավական փաստաթղթի օրինականության բոլոր պայմանները, այլ բավարարվում է պայման դնելով, որ փաստաթղթի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով գրված լինելը միայն ինքնին չի կարող նրա օրինականությունը մերժելու հիմք ծառայել: Բացի այդ, այն չի խանգարում պետությանը լրացուցիչ ձ–ականություններ սահմանել օրինակ այնպիսի դեպքի համար, ինչպիսին է պաշտոնական լեզվով հատուկ հաստատագրի ձ–ակերպման կարիքը: 2.բ կետը ենթադրում է, որ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզու գործածող կողմի ներկայացրած փաստաթղթի բովանդակությունը ուղղակի կամ անուղղակի ձանապարհով (հայտարարություն, պետական լրատվական ծառայություն – այլն) պետք է հայտնի դարձվի մյուս կողմին կամ շահագրգռված երրորդ անձին, որոնք չեն խոսում տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով, այնպես, որ դա հասկանալի լինի:

98. 9-րդ հոդվածի 2-րդ կետի կիրառումը չի վնասում իրավական հարցերում փոխադարձ օգնության պայմանագրերի – կոնվենցիաների կիրառմանը, որոնցից յուրաքանչյուրում գործածվող լեզուների հարցը բացահայտորեն արժարծվում է:

99. 3-րդ կետը վերաբերում է օրենսդրական տեքստերի թարգմանությանը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով: «Եթե դրանք նրանց տրամադրության տակ չեն դրվել այլ եղանակով» բառակապակցությունը վերաբերում է այն դեպքերին, երբ տեքստը արդեն գոյություն ունի տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով, քանի որ այն արդեն թարգմանված է նման կամ նույնական լեզվով, որը մի այլ պետության պաշտոնական լեզուն է:

Հոդված 10. Վարչական իշխանությունները – պետական ծառայությունները

100. Այս հոդվածի նպատակն է թույլ տալ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողներին իրագործել իրենց իրավունքները որպես քաղաքացիներ – կատարել իրենց քաղաքացիական պարտականությունները այն պայմաններում, որոնք հարգում են նրանց արտահայտվելու ձ–ը:

101. Դրույթների հիմնական նպատակն է բարելավել հաղորդակցումը պետական իշխանությունների – տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսողների միջ–: ճիշտ է^ա սոցիալական – մշակութային իրադրությունները այնպես են զարգացել, որ այդ լեզուներով խոսող մարդկանց ճնշող մեծամասնությունը երկլեզու է – ի վիճակի է գործածել պաշտոնական լեզուն հաղորդակցվելու համար պետական իշխանությունների հետ: Սակայն, թույլատրելով

գործածել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները այդ իշխանությունների հետ ունեցած հարաբերություններում հիմնարար է այդ լեզուների կարգավիճակի – զարգացման համար, ինչպես նա – սուբյեկտիվ տեսակետից: Պարզ է, որ եթե մի լեզու լիակատար կերպով մեկուսացած լինի իշխանությունների հետ կապված հարաբերություններից, այն փաստորեն կմերժվի որպես այդպիսին, քանի որ լեզուն հասարակական հաղորդակցման միջոց է – չի կարող սահմանափակվել միայն մասնավոր հարաբերությունների ոլորտով: Բացի այդ, եթե լեզուն մերձեցում չունի քաղաքական, իրավական կամ վարչական ոլորտներին, այն աստիճանաբար կորցնում է իր տերմինաբանական կարողությունը այդ ասպարեզում – դառնում «պակասավոր» լեզու՝ անկարող արտահայտելու հանրության կյանքի բոլոր կողմերը:

102. 10-րդ հոդվածը պետական իշխանությունների գործունեության տեսակների մեջ տարբերակում է երեք կարգ.

- պետության վարչական իշխանությունների գործունեությունը, այսինքն՝ պետական իշխանությունների ավանդական գործողությունները հատկապես որպես պետական առանձնաշնորհների – լիազորությունների իրագործում ըստ ընդհանուր իրավունքի (կետ 1),
- տեղական – տարածքային իշխանությունների գործունեությունը, այսինքն՝ ընդհանուր ենթապետական տարածքային իշխանություններ, որոնք ունեն ինքնակառավարման լիազորություններ (կետ 2),
- պետական ծառայություններ մատուցող մարմինների գործունեություն՝ ըստ պետական կամ մասնավոր իրավունքի, այնտեղ, որտեղ նրանք մնում են պետական հսկողության տակ՝ փոստային ծառայություններ, հիվանդանոցներ, էլեկտրականություն, տրանսպորտ – այլն (կետ 3):

103. Յուրաքանչյուր բնագավառում՝ հարկ եղած հարմարեցումներով համապատասխան իշխանությունների կամ մարմինների առանձնահատկություններին, պետք է հաշվի առնել լեզվական իրադրության բազմազանությունը: Որոշ դեպքերում տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի բնույթը թույլ է տալիս այն ձանաչել որպես «պաշտոնականակերպ» լեզու, այսպիսով այն դարձնելով իր տարածքում պետական իշխանությունների աշխատանքային լեզուն կամ հաղորդակցման սովորական միջոցը: (Պաշտոնական կամ ավելի տարածված լեզվին դիմելը մնում է որպես կանոն այն մարդկանց հետ հաղորդակցվելիս, ովքեր չեն խոսում տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով): Կամ՝ լեզուն կարող է գործածվել առնվազն իշխանությունների հարաբերություններում այն անձանց հետ, ովքեր դիմում են նրանց այդ լեզվով: Սակայն որտեղ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի օբյեկտիվ իրադրությունը անիրագործելի է դարձնում այդպիսի լուծումները, նախատեսվում են նվազագույն պարտավորություններ պաշտպանելու համար տվյալ լեզվով խոսողների դիրքերը՝ բանավոր կամ գրավոր դիմումներն ու փաստաթղթերը օրինականորեն կարող են ներկայացվել տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով, բայց առանց որ–է պարտավորություն վերցնելու դրանց պատասխանելու նույն լեզվով:

104. Կողմերի պարտավորությունները ըստ 1-ին – 3-րդ կետերի բնորոշված են «որքանով դա բանականորեն հնարավոր է» բառակապակցությամբ: Այս վերապահությունը չի նախատեսվում որպես փոխարինում այն իրավունքի իրականացման, որ տրված է կողմերին 2-րդ հոդվածի 2-րդ – 3-րդ հոդվածի 1-ին կետերով՝ յուրաքանչյուր առանձին լեզվի վերաբերմամբ իրենց պարտավորություններից դուրս թողնելու խարտիայի III մասի որոշ դրույթներ: Սակայն նա ձգտում է հաշվի առնել այն փաստը, որ մի շարք նախատեսվող միջոցառումներ զգալի հետ–անքներ ունեն ֆինանսների, անձնակազմի կամ ուսուցման առումով: Տվյալ լեզվի վերաբերյալ առանձին դրույթի ընդունումը անհրաժեշտորեն հանգեցնում է պարտավորվելու՝ այն արդյունավետ դարձնելու համար նախատեսել միջոցներ – անել վարչական կարգադրանքներ: Այնուամենայնիվ, ընդունվում է, որ կարող են լինել որոշ հանգամանքներ, երբ այս դրույթի համընդհանուր – անվերապահ կիրառումը իրագործելի չէ, կամ դեռ–ս իրագործելի չէ: «Որքանով դա բանականորեն հնարավոր է» բառակապակցությունը թույլ է տալիս կողմերին համապատասխան դրույթները իրագործելիս առանձին դեպքերում որոշել, արդյոք կա՞ն այդպիսի հանգամանքներ:

105. 2-րդ կետի դրույթները – մասնավորապես կողմերի պարտավորությունը՝ «թույլատրել –/կամ խրախուսել» կազմված են այնպես, որ նկատի առնվի տեղական կամ տարածքային ինքնավարությունը: Դրանք չեն նշանակում, թե նվազ կար–որություն պիտի տրվի այնտեղ շարադրված դրույթների կիրառմանը, որոնք վերաբերում են քաղաքացիներին առավել մոտ պետական իշխանություններին: Ավելի ընդհանուր ասած՝ CAHLR-ն գիտակցում է, որ խարտիայի որոշ դրույթների կիրառումը ընկնում է տեղական կամ տարածքային իշխանությունների իրավասության տակ – կարող է հանգեցնել համապատասխան իշխանությունների համար էական ծախսերի: Կողմերը պետք է ապահովեն, որ խարտիան իրագործվելիս հարգվի տեղական ինքնավարության սկզբունքը՝ ինչպես այն սահմանված է Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական

խարտիայիում, – հատկապես նրա 9-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որը պայման է դնում, որ «Տեղական իշխանություններին պետք է իրավունք տրվի ազգային տնտեսական քաղաքականության սահմաններում ունենալու իրենց սեփական ֆինանսական միջոցները, որոնք կարող են ազատորեն տնօրինել իրենց իրավասությունների շրջանակներում»:

106. 2.ա կետը նախատեսում է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը տարածքային կամ տեղական իշխանության «շրջանակներում»: Այս ձևակերպումը նպատակ ունի ցույց տալու, որ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն կարող է կիրառվել որպես աշխատանքային լեզու համապատասխան իշխանության կողմից. սակայն դա չպետք է նշանակի, որ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն կարող է կիրառվել կենտրոնական կառավարության հետ հաղորդակցվելիս:

Հոդված 11. Լրատվամիջոցները

107. Այն ժամանակն ու տեղը, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները կարող են գրավել լրատվամիջոցների մեջ, կենսական է նրանց պաշտպանության համար: Այսօր ոչ մի լեզու չի կարող պահպանել իր ազդեցությունը, եթե մերձեցում չունի զանգվածային հաղորդակցման նոր ձևերին: Սրանց զարգացումը ամբողջ աշխարհում – տեխնոլոգիայի առաջընթացը տանում են դեպի նվազ տարածում ունեցող լեզուների մշակութային ազդեցության թուլացում: Մեծ լրատվամիջոցների, հատկապես հեռուստատեսության համար լսարանի մեծությունը ընդհանրապես վճռական գործոն է: Բայց տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները մշակութային փոքր շուկա են ներկայացնում: Չնայած հեռարձակման տեխնոլոգիայի առաջընթացով նրանց տրվող նոր հնարավորություններին, ճիշտ է – այն, որ լրատվամիջոցներին մասնակցելու համար նրանք պետք է ունենան պետական աջակցություն: Սակայն, լրատվամիջոցները այնպիսի բնագավառ են կազմում, որտեղ պետական միջամտությունը սահմանափակված է, – կարգավորման իմաստով արվող գործողությունները շատ արդյունավետ չեն: Պետական իշխանությունները այս բնագավառում գործում են ըստ երկրի խրախուսման – օգնություն տրամադրելու միջոցով: Նպատակ ունենալով երաշխավորել, որ այդպիսի խրախուսանքն ու օգնությունը տրամադրվում են աջակցելու համար տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին^ա խարտիան պետություններին խնդրում է պարտավորություններ վերցնել տարբեր մակարդակներով:

108. Այս հոդվածում նախատեսվող միջոցառումները գործում են ի նպաստ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները գործածողների^ա այդ լեզուների համապատասխան աշխարհագրական տարածքների շրջանակներում: Սակայն այս առումով 1-ին կետի ձևակերպումը, որ տարբերվում է մյուս հոդվածների ձևակերպումներից, հաշվի է առնում հատկապես տեսալսական լրատվամիջոցների հատուկ բնույթը: Այսպիսով, եթե նույնիսկ միջոցները ձեռնարկվեն առանձին տարածքի նկատմամբ, նրանց ազդեցությունը կարող է մեծ չափով տարածվել դրանից դուրս. մյուս կողմից^ա միջոցները կարիք չունեն ձեռնարկվելու բուն խնդրի առարկա տարածքում, նախատեսելով, որ դրանք նպաստում են այնտեղ ապրողներին:

109. Հայտնի է, որ պետական իշխանությունները տարբեր երկրներում ունեն լրատվամիջոցներին հսկելու տարբեր աստիճաններ: Այս պատճառով 1-ին – 3-րդ կետերում ճշգրտվում է, որ նրանց պարտավորության չափը որոշվում է ըստ այս բնագավառում նրանց ունեցած իրավասության, լիազորությունների կամ օրինական դերի աստիճանի: Բացի այդ, ընդգծվում է, որ ամեն երկրում պետության օրինական դերը^ա ստեղծելու իրավական շրջանակներ – պայմաններ, որոնցում կարելի է հասնել այս հոդվածի նպատակին, սահմանափակվում է լրատվամիջոցների ինքնավարության սկզբունքով:

110. 11-րդ հոդվածի 1-ին կետը տարբերություն է դնում հօգուտ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների առաջադրված պարտավորությունների միջ– ուղիով – հեռուստատեսության բնագավառներում ըստ այնմ, թե վերջինս կատարում է արդյոք հասարակական ծառայության առաքելություն: Այս առաքելությունը, որը կարող է իրագործվել պետական կամ մասնավոր հեռարձակման մարմնի կողմից, ընդգրկում է ծրագրերի լայն շրջանակի ապահովումը, ներառյալ փոքրամասնության ճաշակի – հետաքրքրությունների նկատառումը: Այս առումով պետությունը կարող է նախատեսել (օրինակ^ա օրենսդրության մեջ կամ հեռարձակողների հանար մասնագրերում) հաղորդումներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով: Այս իրադրության է վերաբերում ա ենթակետը: Մյուս կողմից^ա որտեղ հեռարձակումը դիտվում է որպես զուտ մասնավոր սեկտորի գործառույթ, պետությունը չի կարող անել ավելին, քան «խրախուսել –/կամ աջակցել» (բ – գ ենթակետեր): Միայն վերջին իրադրությունը վերաբերում է գրավոր մամուլին (ե ենթակետ): Որտեղ տեղին է, կողմերի ստանձնած պարտավորությունը ներառում է

տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով հեռարձակողներին անհրաժեշտ հաճախականությունների տրամադրումը:

111. Որքան էլ նվազագույն լինի պետության դերը լրատվամիջոցների վերաբերմամբ, սովորաբար նա առնվազն պահպանում է հաղորդակցման ազատությունը երաշխավորելու կամ այդ ազատության արգելքների բացառումը ներառող միջոցներ ձեռնարկելու լիազորությունը: Այս պատճառով, 2-րդ կետը չի պարունակում նույն վերապահությունը, ինչ 1-ին կետը, որը վերաբերում է պետական իշխանությունների իրավասության աստիճանին: Ընդունման ազատությունը երաշխավորող պարտավորությունը վերաբերում է ոչ միայն հար-ան երկրների հեռարձակած ծրագրերի ընդունման ճանապարհին դիտավորյալ կերպով դրված արգելքներին, այլ- պասիվ արգելքներին, որոնք արդյունք են այդ ընդունումները հնարավոր դարձնելու համար իրավասու իշխանությունների՞ որ- է գործողություն կատարելու անկարողության:

112. Նկատի ունենալով, որ հեռարձակումները հար-ան երկրներից կարող են չենթարկվել մի-նույն օրինական պայմաններին, որոնք ստեղծված են տվյալ կողմի սեփական տարածքում, այս կետի երրորդ նախադասությունը առաջադրում է երաշխիք, որը ձ-ակերպված է նույն իմաստով, ինչ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, որը վերաբերում է խոսքի ազատությանը: Սակայն հեռուստատեսության վերաբերյալ պետք է նշել, որ այն երկրների համար, որոնք Անդրսահմանային հեռուստատեսության մասին եվրոպական կոնվենցիայի մասնակից կողմերից են, այն հանգամանքներն ու պայմանները, որոնցում կարող են սահմանափակվել խարտիայի 11-րդ հոդվածի 2-րդ կետով երաշխավորված ազատությունները, պետք է որոշված լինեն այդ կոնվենցիայով, մասնավորապես, իրենց տարածքները ծրագրային սպասարկումների վերահեռարձակումները չսահմանափակելու սկզբունքով, որը համապատասխանում է Անդրսահմանային հեռուստատեսության մասին կոնվենցիայի պայմաններին:

113. 11-րդ հոդվածի 3-րդ կետը նախատեսում է ներկայացնել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ գործածողների շահերը լրատվամիջոցների բազմակարծության համար պատասխանատու մարմիններում: Այդպիսի կառուցվածքներ կան Եվրոպայի երկրների մեծ մասում: «Կամ հաշվի առնվեն» բառերը մտցված են ի պատասխան այն հարցի որոշման հետ կապված հնարավոր դժվարությունների, թե ովքեր են այդ լեզուները գործածողների ներկայացուցիչները: Սակայն, CAHLR-ն գտնում է, որ բավարար է, եթե լեզվական խմբերը ներկայացված լինեն բնակչության մյուս կարգերի նման պայմաններով: Սա կարելի է կարգավորել, օրինակ, տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները ներկայացնող մարմինների միջոցով, որոնք նախատեսված են խարտիայի 7-րդ հոդվածի 4-րդ կետով:

Հոդված 12. Մշակութային գործունեությունը – մշակութային հիմնարկները

114. Այս բնագավառում, ինչպես – 11-րդ հոդվածի դեպքում, երկրներից խնդրվում է պարտավորվել արդյունավետ գործելու հնարավորություն տալ պետական իշխանություններին, որքանով նրանք իրավասություններ, լիազորություններ կամ օրինական դեր ունեն: Սակայն, քանի որ պետական իշխանությունները անկասկած ազդեցություն ունեն այն պայմանների վրա, որոնցում օգտագործվում են մշակութային հիմնարկները, խարտիան նրանցից պահանջում է հետ-ել, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները պատշաճ տեղ ունենան այդ հիմնարկների գործունեության մեջ:

115. 1.ա կետով պետություններից խնդրվում է ընդհանրապես խրախուսել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին յուրահատուկ մշակութային արտահայտչաձ-երի համար բնորոշ նախաձեռնությունները: Այդ աջակցության միջոցներն են նրանք, որոնք սովորաբար օգտագործվում են մշակութային զարգացման նպատակների համար: «Գործերը մատչելի դարձնելու բազմազան հնարավորություններ» արտահայտությունը, կախված մշակութային գործունեության համապատասխան ձ-ից, նշանակում է հրատարակում, ստեղծում, շնորհանդես, տարածում, հեռարձակում – այլն:

116. Բնակչության մեջ այդ լեզուներով խոսողների սահմանափակ թվի պատճառով տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները չունեն նույն մշակութային արտադրողականությունը, ինչ ավելի լայն տարածում ունեցող լեզուները: Հետ-աբար, նրանց գործածությունը խթանելու, այլ- նրանցով խոսողներին լայնածավալ մշակութային ժառանգությանը մերձեցման հնարավորություն տալու համար անհրաժեշտ է դիմել թարգմանության, կրկնօրինակման, հետ-համաժամանակյա թարգմանության – ենթագրման օգնությանը (կետ 1.գ): Մշակութային պատենշների վերացումը, սակայն, երկկողմանի գործընթաց է: Ուստի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կենսունակության – կարգավիճակի համար էական է, որ նրանցով

ստեղծված կար—որ գործերը հայտնի դառնան ավելի լայն հասարակայնությանը: Սա է 1.բ կետի նպատակը:

117. Նկատի ունենալով մշակութային հաստատությունների, այսինքն^ա այն մարմինների գործունեությունը, որոնք պարտավոր են բազմազան ձ—երով աջակցել մշակութային գործունեությանը, երկրներից խնդրվում է հետ—ել, որ այդ հաստատությունները իրենց ծրագրերում բավարար կար—որություն տան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների իմացությանն ու գործածությանը — նրանց հետ կապված մշակութային (հոդված 12, կետ 1. դ - գ): Խարտիան չի կարող անշուշտ սահմանել, թե ինչպես պետք է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները ներգրավվեն այդ հաստատությունների գործունեության մեջ: Այն պարզապես խոսում է նրանց համար «համապատասխան պայմաններ» ստեղծելու մասին: Այս ոլորտում պետությունները ընդհանուր առմամբ առաջնորդող — վերահսկող դեր ունեն, նրանցից չի պահանջվում անձամբ իրագործել այդ խնդիրը, այլ միայն «երաշխավորել», որ դա արվի:

118. Խարտիան նա— նախատեսում է յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի համար ստեղծել այդ լեզվով եղած գործերը հավաքող, օրինակը պահպանող — տարածող մարմին (հոդված 12, կետ 1. է): Նկատի ունենալով այն թույլ իրավիճակը, որում գտնվում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների շատ լեզուներ, այս տիպի աշխատանքը անհրաժեշտ է կազմակերպել սիստեմատիկաբար^ա թողնելով, որ նրանց կազմակերպման ձ—ը որոշի պետությունը: Այս է կետի իրագործման նպատակի համար որոշ երկրների համար կարող է հարկ լինել հարմարեցնել իրավական գրապահոցների — արխիվների վերաբերյալ իրենց օրենսդրությունը այնպես, որ դրա համար նախատեսված մարմինները կարողանան մասնակցել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով ստեղծված աշխատությունների պահպանմանը:

119. 12-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառումը վերաբերում է այն տարածքին, որտեղ գործածվում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, եթե նույնիսկ ընդունվում է, որ իրականում նրա դրույթներից շատերի հետ—անքնները առկա են նա— այդ տարածքից դուրս: Սակայն, նկատի ունենալով մշակութային զարգացման բնույթը — լեզուների գործածության ավանդական սահմաններից դուրս ծագող կարիքները (մասնավորապես^ա որպես արդյունք ներքին վերաբնակեցման) 12-րդ հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է դրույթներ, որոնք համապատասխանում են 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետին:

120. Բոլոր երկրները ձգտում են իրենց մշակույթը տարածել արտասահմանում: Այդ մշակույթի լիակատար — հավաստի պատկերը տալու համար այդպիսի տարածումը չպետք է անտեսի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներն ու մշակույթը: Այս պարտավորությունը, որ նախատեսվում է 12-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, ներկայացնում է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ճանաչման^ա խարտիայի II մասի 7-րդ հոդվածի 1.ա կետում արտահայտված սկզբունքի կիրառման մի ուղին:

Հոդված 13. Տնտեսական — սոցիալական կյանքը

121. Տնտեսական — սոցիալական համակարգերում, որոնցով բնութագրվում են Եվրոպայի խորհրդի երկրները, պետական իշխանությունների միջամտությունը տնտեսական — սոցիալական կյանքին հիմնականում սահմանափակվում է օրենքների — ենթօրենսդրական ակտերի հրապարակմամբ: Նշված հանգամանքներից ելնելով^ա սահմանափակված է իշխանությունների գործունեության հնարավորությունը^ա վերահսկելու համար^ա ստան^ոն են արդյոք տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները հարկ եղած ուշադրությունը այս ոլորտներում: Այնուամենայնիվ, խարտիան նախատեսում է մի շարք միջոցառումներ այս բնագավառում: Այն մի կողմից ձգտում է վերացնել այդ լեզուների գործածությունը տնտեսական կամ սոցիալական կյանքում արգելիչ կամ չխրախուսող միջոցառումները, մյուս կողմից^ա առաջադրում է մի շարք դրական միջոցառումներ:

122. 13-րդ հոդվածի 1-ին կետի դրույթները կոնկրետ կիրառություն է տալիս ոչ խտրականության սկզբունքին: Ահա թե ինչու նախատեսվում է դրանք կիրառել պայմանավորվող պետությունների ամբողջ տարածքում — ոչ թե միայն տարածքի այն մասում, որտեղ գործածվում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները:

123. Խարտիայի 13-րդ հոդվածի 2-րդ կետը թվարկում է զանազան կոնկրետ միջոցառումներ ի նպաստ այս ոլորտներում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների: Գործնական պատճառներից ելնելով, դրանք սահմանափակված են այն աշխարհագրական տարածքներով, որտեղ գործածվում են այդ լեզուները: «Որքանով դա բանականորեն հնարավոր է» վերապահության կապակցությամբ պետք է հղում անել վերը տրված 10-րդ հոդվածի բացատրություններին (տես կետ

104): Վերջապես, կողմերի պարտավորությունները տարածվում են միայն պետական իշխանությունների իրավասության սահմաններում, մի վերապահություն, որը, սակայն, տեղին է միայն զ ենթակետի վերաբերյալ:

Հողված 14. Անդրսահմանային փոխանակումներ

124. Այս հոդվածը ընդլայնում – զարգացնում է 7-րդ հոդվածի 1.թ կետում շարադրված գաղափարը – հետ–աբար հղում է արվում վերը տրված բացատրություններին (տես 69-70 կետերը):

125. Շատ բնագավառներում անդրսահմանային համագործակցությունը զարգանում է տարբեր երկրների հար–ան շրջանների միջ–: Նշվում է, որ որոշ դեպքերում այդպիսի իրադրությունը դեռ–ս կարող է դիտվել որպես պրոբլեմ տարածքային ամբողջականության տեսակետից: Ներկայումս տեղի ունեցող եվրոպական երկրների մերձեցումը, այնուամենայնիվ, համապատասխան պետությունների համար այժմ ստեղծում է հնարավորություն օգտագործելու «մշակութային գործունը» իրենց փոխըմբռնումը խորացնելու համար: Եվրոպայի խորհուրդը պատրաստել է շրջանակային կոնվենցիա անդրսահմանային համագործակցության մասին տեղական – տարածքային մակարդակներում: Քանի որ ցանկալի է, որ այդպիսի համագործակցությունը զարգանա ընդհանուր ձ–ով, բ կետն ընդգծում է, որ սա մասնավորապես այն դեպքն է, երբ մի–նույն տարածքային լեզուն խոսվում է սահմանի երկու կողմերում:

126. Քննարկվող համագործակցությունը կարող է տարածվել այնպիսի հարցերի վրա, ինչպիսիք են դպրոցների եղբայրացումը, ուսուցիչների փոխանակումը, դիպլոմների – որակավորման փոխադարձ ճանաչումը, մշակութային միջոցառումների համատեղ կազմակերպումը, մշակութային արժեքների շրջանառության զարգացումը (գրքեր, ֆիլմեր, ցուցահանդեսներ – այլն) – մշակութային գործակալությունների (թատերախմբերի, դասախոսների – այլն) անդրսահմանային գործունեությունը: Որոշ պարագաներում բավարար (– նվազ ծախսատար) միջոց կլինի նա–խարտիայի այլ հոդվածների տակ ընկնող պարտավորությունների իրագործումը, օրինակ՝ համաձայն բարձրագույն կրթության հաստատությունների վերաբերյալ դրույթի, ինչպես շարադրված է 8-րդ հոդվածի 1.ե կետում, երկկողմանի համաձայնությամբ կարելի է նախատեսել, որ ուսանողները հաճախեն հար–ան երկրի համապատասխան հաստատությունները:

Մաս IV. Խարտիայի կիրառումը

Հոդվածներ 15-17

127. Խարտիայի կիրառումը Եվրոպայի խորհրդի, նրա անդամ պետությունների – ընդհանրապես հասարակության կողմից վերահսկելի դարձնելու համար խարտիան ընտրել է իր նպատակների հետապնդման ուղղությամբ կատարված գործողությունների մասին կողմերի պարբերական զեկույցների համակարգը: Չեկույցները ներկայացվում են երեք տարին մեկ. սակայն առաջին զեկույցը, որը նախատեսված է նկարագրելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների իրավիճակը խարտիան համապատասխան երկրի համար ուժի մեջ մտնելու ժամանակ, պետք է ներկայացվի այդ պահից հետո մեկ տարվա ընթացքում:

128. Ապահովելու համար խարտիայի իրագործումը վերահսկելու այս համակարգի արդյունավետությունը, խարտիան նախատեսում է ստեղծել փորձագետների կոմիտե, որը քննելու է տարբեր կողմերի ներկայացրած զեկույցները: Փորձագետների կոմիտեն նա– հնարավորություն կունենա մերձենալու այն մարմիններին կամ միավորումներին, որոնք կցանկանան լրացուցիչ տեղեկություններ տրամադրել կամ ներկայացնել խարտիայի, հատկապես նրա III մասի (հոդված 16, կետ 2) կիրառման հետ առնչվող յուրաքանչյուր իրադրությունները: Միայն որ–է կողմում օրինականորեն հիմնված մարմինները կարող են առնչվել փորձագետների այս կոմիտեի հետ այդ կողմին վերաբերող հարցերով: Այս կանոնի նպատակն է արգելել այն խմբերին, որոնք ղեկավար կենտրոնը գտնվում է խարտիայի կիրառման հետ կապված երկրից դուրս, օգտագործել նրա սահմանած վերահսկողության համակարգը կողմերի միջ– երկպառակություն սերմանելու համար:

129. Պետք է շեշտել, որ սա դատական գանգատարկման նմանվող ընթացակարգ չէ: Փորձագետների կոմիտեին միայն հրահանգված է հետ–ելու խարտիայի իրագործմանը – տեղեկատվություն ստանալու այդ նպատակով: 16-րդ հոդվածում հիշատակված մարմինները չեն կարող նրան խնդրել գործելու որպես այս կամ այն չափով դատական բողոքարկման մարմին:

130. Փորձագետների կոմիտեն կարող է ստուգել իր կողմից ստացված^a համապատասխան երկրներին վերաբերող ցանկացած տեղեկատվություն – կարող է խնդրել նրանց տալ լրացուցիչ բացատրություններ կամ տեղեկատվություն^a հետազոտություններ կատարելու նպատակով: Արդյունքները պետք է հայտնվեն նախարարների կոմիտեին^a փորձագետների զեկույցների ներկայացման առիթով տրված^a համապատասխան պետությունների մեկնաբանությունների հետ

միասին: Թե՛ կարող է թվալ, թե բացախսության շահերից ելնելով այս զեկույցները պետք է ինքնաբերաբար հրատարակվեն, համարվել է, որ քանի որ դրանք կարող են պարունակել առաջարկություններ հանձնարարականների համար, որ Նախարարների կոմիտեն կարող է տալ մեկ կամ մի քանի երկրի, պետք է թողնել Նախարարների կոմիտեին⁸ ամեն դեպքի համար մեկ առ մեկ վճռել⁹ ինչ չափով պետք է զեկույցները հրատարակվեն:

131. Փորձագետների կոմիտեի անդամների թիվը պետք է լինի նույնը, ինչ որ խարտիայի կողմերի թիվն է: Նրանք պետք է լինեն ճանաչված գիտական տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների բնագավառում: Միաժամանակ, շեշտելով «ամենաբարձր բարոյականության» ներքին անձնական հատկանիշը, խարտիան հստակեցնում է, որ կոմիտեում նշանակված փորձագետները իրենց պարտականությունը կատարելիս պետք է անկախ գործելու ազատություն ունենան – ենթակա չլինեն համապատասխան կառավարությունների հրահանգներին:

132. Փորձագետների կոմիտեի կողմից խարտիայի կիրառմանը հետ–ելու այս մեխանիզմը հնարավոր կդարձնի տրամադրության տակ ունենալ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների մասին օբյեկտիվ տեղեկատվություն⁸ միաժամանակ լիովին հաշվի առնելով պետությունների հատուկ պատասխանատվությունը:

Մաս V. Եզրափակիչ դրույթներ

133. 18-ից 23-րդ հոդվածներում պարունակվող եզրափակիչ դրույթները հիմնված են Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում կնքվող կոնվենցիաների – համաձայնագրերի համար կիրառվող եզրափակիչ դրույթների նմուշօրինակի վրա:

134. Որոշվել է այս եզրափակիչ դրույթների մեջ չներառել դրույթ տարածքների վերաբերյալ, որ հնարավորություն կտար պետություններին բացառելու իրենց տարածքների մի մասը խարտիայի կիրառման ոլորտից: Սրա պատճառն այն է, որ սույն խարտիայի ներքին առանձնահատկությունը արդեն այն է, որ նա հատկապես վերաբերում է առանձին տարածքների, այսինքն այն տարածքներին⁹ որտեղ գործածվում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները. բացի այդ, պայմանավորվող պետությունները 3-րդ հոդվածի 1-ին կետով արդեն իրավունք ունեն ճշգրտելու այն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, որոնց նկատմամբ կիրառվելու են նրանց մանրամասն պարտավորությունները:

135. 21-րդ հոդվածով կողմերը իրավունք ունեն վերապահություններ անելու խարտիայի միայն 7-րդ հոդվածի 2-ից 5-րդ կետերի վերաբերյալ: CAHLR-ն գտնում է, որ պայմանավորվող պետությունները պետք է հնարավորություն չունենան վերապահություններ անելու 7-րդ հոդվածի 1-ին կետի վերաբերյալ, քանի որ այդ կետը պարունակում է նպատակներն ու սկզբունքները: Ինչ վերաբերում է III մասին, ապա այն գտնում է, որ տեքստում, որն արդեն կողմերին թույլ է տալիս այդպիսի մեծ ընտրություն կատարել ստանձնած պարտավորությունների նկատմամբ, վերապահությունները տեղին չէին լինի:

136. Խարտիայի խնդրո առարկայի կար–որության պատճառով շատ երկրների համար, որոնք Եվրոպայի խորհրդի անդամ չեն, կամ դեռ–ս նրա անդամ չեն, որոշվել է, որ խարտիան պետք է լինի բաց կոնվենցիա, որին կարող են հրավիրվել միանալու ոչ անդամ պետությունները (հոդված 20):

Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների մասին Եվրոպական խարտիայի տեքստը

Նախաբան

Սույն Խարտիան ստորագրած Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունները^ա

Նկատի ունենալով, որ Եվրոպայի խորհրդի նպատակն իր անդամների միջ– առավել միասնության ձեռքբերումն է, հատկապես^ա հանուն նրանց ընդհանուր ժառանգությունը հանդիսացող իդեալների ու սկզբունքների պաշտպանության ու իրականացման,

Նկատի ունենալով, որ Եվրոպայի^ա պատմական տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանությունը, որոնցից մի քանիսը գտնվում են ժամանակի ընթացքում անհետանալու վտանգի տակ, նպաստում է Եվրոպայի մշակութային հարստության – ավանդույթների պահպանմանն ու զարգացմանը,

Նկատի ունենալով, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը անձնական – հասարակական կյանքում մարդու անկապտելի իրավունք է^ա Միավորված ազգերի կազմակերպության Քաղաքացիական – քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրում պարունակվող սկզբունքների համաձայն – Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների – հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի ոգուն համապատասխան,

հաշվի առնելով ԵԱՀԿ շրջանակներում կատարված աշխատանքը, մասնավորապես, 1975թ. Հելսինկյան եզրափակիչ արձանագրությունը – 1990 թ. Կոպենհագենի հանդիպման փաստաթուղթը,

ընդգծելով մշակույթների փոխազդեցության – բազմալեզվության կար–որությունը, ինչպես նա– նկատի ունենալով, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանությունն ու զարգացումը չպետք է կատարվի ի վնաս պաշտոնական լեզուների – դրանք ուսումնասիրելու անհրաժեշտության,

գիտակցելով, որ Եվրոպայի տարբեր երկրներում ու տարածաշրջաններում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների պաշտպանությունն ու զարգացումը կար–որ ներդրում է ազգային ինքնիշխանության – տարածքային ամբողջականության շրջանակներում ժողովրդավարության – մշակույթների բազմազանության սկզբունքների վրա հիմնված նոր Եվրոպայի կառուցման գործում,

հաշվի առնելով Եվրոպական պետությունների տարբեր տարածա- շրջաններին հատուկ ինքնատիպ առանձնահատկություններն ու պատմական ավանդույթները,

համաձայնեցին ներքոհիշյալի շուրջ.

ՄԱՍ I. Ընդհանուր դրույթներ

Հոդված 1. Սահմանումներ

Սույն Խարտիայի համատեքստում^ա

ա) «տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ» տերմինը կիրառվում է այն լեզուների նկատմամբ, որոնք^ա

i. ավանդաբար գործածվում են պետության տվյալ տարածքում այդ պետության այն քաղաքացիների կողմից, ովքեր ավելի փոքրաքանակ խումբ են կազմում, քան այդ պետության մնացյալ բնակչությունը –

ii. տարբերվում են այդ պետության պաշտոնական լեզու(ներ)ից.

iii. այդ տերմինը չի տարածվում հիմնական լեզու(ներ)ի բարբառների – ներգաղթածների լեզուների վրա.

բ) «տարածք, որտեղ գործածվում է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն» տերմինով նկատի է առնվում աշխարհագրական տարածքը, որտեղ այդ լեզուն հաղորդակցման միջոց

է ծառայում այն մարդկանց համար, որոնց քանակը բավարար է այդ լեզվի պաշտպանության ու զարգացման^ա սույն Խարտիայով նախատեսված զանազան միջոցառումների ձեռնարկումն արդարացնելու տեսակետից.

զ) «տարածք չունեցող լեզուներ» տերմինով նկատի են առնվում տվյալ պետության քաղաքացիների կողմից կիրառվող – մնացյալ բնակչության գործածած լեզու(ներ)ից տարբեր լեզուները, որոնք թե– ավանդաբար գործածվում են տվյալ պետության մեջ, բայց չեն կարող կապվել այդ երկրի որ–է կոնկրետ տարածքի հետ:

Հոդված 2. Պարտավորություններ

1. Կողմերից յուրաքանչյուրը պարտավորվում է II մասի դրույթները կիրառել իր տարածքում օգտագործվող բոլոր տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների նկատմամբ, որոնք համապատասխանում են 1-ին հոդվածի սահմանումին:

2. 3-րդ հոդվածի համապատասխան Խարտիայի վավերացման, ընդունման կամ հավանության պահին նշված ամեն մի լեզվի նկատմամբ Կողմերից յուրաքանչյուրը պարտավորվում է կիրառել սույն Խարտիայի III մասից ընտրված դրույթներից առնվազն երեսունհինգ կետ կամ ենթակետ, այդ թվում^ա առնվազն երեքական^ա 8-րդ – 12-րդ հոդվածներից – մեկական^ա 9-րդ, 10-րդ, 11-րդ – 13-րդ հոդվածներից :

Հոդված 3. Իրագործման եղանակները

1. Պայմանավորվող պետություններից յուրաքանչյուրը Խարտիայի վավերացման, ընդունման կամ հավանության իր փաստաթղթի մեջ պետք է նշի յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն կամ իր ողջ տարածքում կամ տարածքի մի մասում նվազ տարածում ունեցող պաշտոնական լեզուն, որի նկատմամբ կիրառվելու են 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն ընտրված կետերը:

2. Կողմերից յուրաքանչյուրը կարող է հետագայում ցանկացած պահի տեղեկացնել Գլխավոր քարտուղարին այն մասին, որ նա ընդունում է Խարտիայի ամեն մի այլ կետի դրույթներից բխող պարտավորությունները, որը նշված չի եղել Խարտիայի վավերացման, ընդունման կամ հավանության փաստաթղթի մեջ, կամ այն մասին, որ նա կիրառելու է սույն հոդվածի 1 կետը այլ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուների կամ իր տարածքում կամ նրա մի մասում նվազ տարածում ունեցող այլ պաշտոնական լեզուների նկատմամբ:

3. Նախորդ կետում նշված պարտավորությունները կհամարվեն վավերացման, ընդունման կամ հավանության փաստաթղթի բաղկացուցիչ մասը – կունենան նույն իրավական հետ–անքները տեղեկացման պահից սկսած:

Հոդված 4. Պաշտպանության առկա մեխանիզմները

1. Սույն Խարտիայի ոչ մի դրույթ չի կարող մեկնաբանվել որպես Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների սահմանափակում կամ բացառում:

2. Սույն Խարտիայի դրույթները չեն վնասում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կարգավիճակը կանոնավորող կամ փոքրամասնություններին պատկանող անձանց իրավական կարգավիճակին վերաբերող ավելի բարենպաստ դրույթներին, որոնք արդեն գործում են Կողմերից որ–է մեկում կամ նախատեսված են համապատասխան երկկողմանի կամ բազմակողմանի միջազգային համաձայնագրերով:

Հոդված 5. Առկա պարտավորությունները

Սույն Խարտիայի ոչ մի դրույթ չի կարող մեկնաբանվել որպես Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության նպատակներին կամ միջազգային իրավունքի այլ պարտավորություններին^ա այդ թվում ինքնիշխանության ու տարածքային ամբողջականության սկզբունքին հակասող գործունեությամբ զբաղվելու կամ որ–է գործողություններ կատարելու իրավունքի կանխենթադրում:

Հոդված 6. Տեղեկատվությունը

Կողմերը պարտավորվում են հետ–ել, որ համապատասխան մարմինները, կազմակերպություններն ու անձինք տեղեկատվություն ստանան սույն Խարտիայով հաստատվող իրավունքների ու պարտականությունների մասին:

ՄԱՍ II. Նպատակներն ու սկզբունքները^ա ըստ 2-րդ հոդվածի 1-ին կետի

Հոդված 7. Նպատակներն ու սկզբունքները

1. Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների նկատմամբ այն տարածքներում, որտեղ դրանք գործածվում են, – համաձայն յուրաքանչյուր լեզվի կարգավիճակի, Կողմերը պետք է կառուցեն իրենց քաղաքականությունը, օրենսդրությունը – պրակտիկ գործունեությունը հետ–յալ նպատակներին ու սկզբունքներին համապատասխան.

ա) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները որպես մշակութային հարստության պարտաճանաչման միջոց ճանաչելը.

բ) յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի աշխարհագրական տարածքը պահպանելը^ա հետ–ելով, որ արդեն գոյություն ունեցող – հետագայում հնարավոր վարչական բաժանումները խոչընդոտներ չստեղծեն տվյալ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի զարգացման համար.

գ) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների զարգացման համար դրական միջոցառումների անհրաժեշտությունը^ա այդ լեզուները պահպանելու նպատակով.

դ) հասարակական – մասնավոր կյանքում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների բանավոր կամ գրավոր գործածության խրախուսումը –/կամ աջակցումը.

ե) սույն Խարտիայի կիրառության ոլորտի մեջ մտնող բնագավառներում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ գործածող խմբերի – տվյալ պետության մեջ նույն կամ նման ձ–ով լեզուներ գործածող այլ խմբերի միջ– կապերի պահպանումն ու զարգացումը, ինչպես նա– մշակութային կապերի հաստատումը այլ լեզուներ գործածող խմբերի հետ այդ պետությունում.

զ) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ուսուցման – ուսումնասիրության համար բոլոր համապատասխան փուլերում դասավանդման համապատասխան ձ–երի ու միջոցների տրամադրումը.

է) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզվով չխոսողներին դրա ուսումնասիրության համար միջոցների տրամադրումը, եթե նրանք ապրում են այդ լեզվի գործածության տարածքում – ուզում են այն սովորել.

ը) համալսարաններում կամ համանման ուսումնական հաստատություններում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների ուսումնասիրության ու հետազոտության աջակցում.

թ) սույն կամ նման ձ–ով երկու կամ ավելի պետություններում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածության դեպքում սույն Խարտիայի կիրառության ոլորտի մեջ մտնող բնագավառներում ազգամիջյան փոխանակումների համապատասխան ձ–երի զարգացում:

2. Կողմերը պարտավորվում են վերացնել, եթե դա արդեն արված չէ, տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածության հետ կապված անարդար խտրության, բացառման, սահմանափակման կամ նախապատվության բոլոր ձ–երը, որոնց նպատակն է չխրախուսել կամ վտանգի տակ դնել տվյալ լեզվի պահպանումն ու զարգացումը: Հօգուտ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների հատուկ միջոցառումների ձեռնարկումը^ա այդ լեզուները կրողների – մնացյալ բնակչության միջ– առավել հավասարության հանգեցնելու նպատակով կամ նրանց հատուկ կարգավիճակի հաշվառումով, չեն համարվում ավելի մեծ տարածում ունեցող լեզուների կրողների նկատմամբ խտրականության գործադրում.

3. Կողմերը պարտավորվում են համապատասխան միջոցառումներով աջակցել երկրի բոլոր լեզվական խմբերի միջ– ավելի մեծ փոխըմբռնմանը^ա մասնավորապես, իրենց երկրներում կրթության ու մասնագիտական պատրաստման նպատակներից մեկը համարելով հարգանքը, ըմբռնումն ու հանդուրժողականությունը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների նկատմամբ, ինչպես նա– խրախուսել զանգվածային հաղորդակցման միջոցների գործողությունները այդ նպատակով.

4. Տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների նկատմամբ իրենց քաղաքականությունը սահմանելիս Կողմերը պետք է հաշվի առնեն այդ լեզուները գործածող խմբերի պահանջմունքներն ու ցանկությունները: Ողջունելի է անհրաժեշտության դեպքում Կողմերում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին առնչվող բոլոր հարցերի վերաբերյալ իշխանություններին խորհրդատվություն տվող մարմինների ստեղծումը:

5. Կողմերը պարտավորվում են սույն հոդվածի 1-ից 4 կետերում շարադրված սկզբունքները կիրառել *mutatis mutandis* (համապատասխան փոփոխություններով) տարածք չունեցող լեզուների նկատմամբ: Սակայն այդ լեզուներին վերաբերող դեպքերում սույն Խարտիայի կատարմանն ուղղված միջոցառումների բնույթն ու ծավալները պետք է որոշվեն ձկուն կերպով^a այդ լեզուներով խոսող խմբերի պահանջմունքների ու ցանկությունների հաշվառմամբ – նրանց ավանդույթների ու յուրահատկությունների պահպանմամբ:

ՄԱՍ III. Հասարակական կյանքում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածության խթանման միջոցառումները^a 2-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պարտավորությունների համապատասխան

Հոդված 8. Կրթություն

1. Կրթության բնագավառում Կողմերը պարտավորվում են այդ լեզուների գործածության տարածքում – այդ լեզուներից յուրաքանչյուրի իրավիճակի հաշվառմամբ, ինչպես նաև – առանց պաշտոնական լեզու(ներ)ի դասավանդմանը վնասելու^a

ա) i. նախատեսել համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով նախադպրոցական կրթության հնարավորությունը. կամ

ii. նախատեսել նախադպրոցական կրթության զգալի մասը համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով իրականացնելու հնարավորությունը. կամ

iii. կիրառել սույն հոդվածի i – ii ենթակետերով նախատեսված միջոցառումներից որ–է մեկը գոնե այն ընտանիքների երեխաների նկատմամբ, որոնք դա կցանկանան – որոնց թիվը բավարար կհամարվի. կամ

iv. եթե պետական իշխանության մարմինները չունեն ուղղակի իրավասություն նախադպրոցական կրթության բնագավառում, ապա աջակցել –/կամ խրախուսել սույն հոդվածի i-iii ենթակետերով նախատեսված միջոցառումների կատարումը.

բ) i. նախատեսել համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով տարրական կրթության հնարավորությունը. կամ

ii. նախատեսել տարրական կրթության զգալի մասը համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով իրականացնելու հնարավորությունը. կամ

iii. ապահովել տարրական կրթության շրջանակներում որպես ուսումնական ծրագրի բաղկացուցիչ մաս համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների դասավանդումը. կամ

iv. կիրառել i-iii կետերում նախատեսված միջոցառումներից որ–է մեկը գոնե այն աշակերտների նկատմամբ, որոնց ընտանիքները դա ցանկանում են – որոնց թիվը բավարար կհամարվի.

գ) i. նախատեսել համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով միջնակարգ կրթության հնարավորությունը. կամ

ii. նախատեսել միջնակարգ կրթության զգալի մասը համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով իրականացնելու հնարավորությունը. կամ

iii. նախատեսել միջնակարգ կրթության շրջանակներում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների դասավանդումը որպես ուսումնական ծրագրի բաղկացուցիչ մաս. կամ

iv. կիրառել i-iii կետերում նախատեսված միջոցառումներից որ–է մեկը գոնե այն աշակերտների նկատմամբ, որոնք դա կցանկանան, կամ, անհրաժեշտության դեպքում, որոնց ընտանիքները դա կցանկանան, եթե դրանց թիվը բավարար համարվի.

դ) i. նախատեսել տեխնիկական – մասնագիտական կրթություն իրականացնելու հնարավորությունը համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. նախատեսել տեխնիկական – մասնագիտական կրթության զգալի մասը համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով իրականացնելու հնարավորությունը. կամ

iii. նախատեսել տեխնիկական – մասնագիտական կրթության շրջանակներում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների դասավանդումը որպես ուսումնական ծրագրի բաղկացուցիչ մաս. կամ

iv. կիրառել i-iii կետերում նախատեսված միջոցառումներից որ–է մեկը գոնե այն աշակերտների նկատմամբ, որոնք դա կցանկանան, կամ, անհրաժեշտության դեպքում, որոնց ընտանիքները դա կցանկանան, եթե դրանց թիվը բավարար համարվի.

ե) i. նախատեսել համալսարանական կրթության կամ բարձրագույն կրթության այլ ձ–երի հնարավորությունը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. տրամադրել միջոցներ այդ լեզուների ուսումնասիրության համար որպես համալսարանական կամ այլ բարձրագույն կրթության առարկաներից մեկը. կամ

iii. եթե բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների նկատմամբ պետության կարգավիճակի պատճառով i – ii կետերը չեն կարող կիրառվել, ապա նպաստել –/կամ թույլատրել իրականացնելու համալսարանական կամ այլ բարձրագույն կրթություն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով կամ միջոցներ տրամադրելու այդ լեզուների ուսումնասիրության համար որպես համալսարանական կամ այլ բարձրագույն կրթության առարկաներից մեկը.

զ) i. միջոցներ ձեռնարկել մեծահասակների կրթության – անընդհատ կրթության դասընթացների կազմակերպման համար, որտեղ ուսուցումը հիմնականում կամ ամբողջապես կտարվի տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. առաջադրել այդ լեզուները որպես մեծահասակների կրթության – անընդհատ կրթության շրջանակներում ուսումնասիրվող առարկաներ. կամ

iii. եթե իշխանության պետական մարմինները չունեն ուղղակի իրավասություն մեծահասակների կրթական բնագավառում, ապա աջակցել –/կամ խրախուսել այդ լեզուների դասավանդմանը մեծահասակների կրթության կամ անընդհատ կրթության շրջանակներում.

ե) միջոցներ ձեռնարկել ապահովելու համար պատմության – մշակույթի դասավանդումը, որոնց արտահայտությունն է հանդիսանում համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնության լեզուն.

ը) անհրաժեշտ ծավալով ապահովել դասավանդողների սկզբնական – մշտական մասնագիտական պատրաստվածությունը, ա-ից է այն կետերի կիրառման համար, որոնց կհամաձայնի Կողմը.

թ) ստեղծել վերահսկողության մեկ կամ մի քանի մարմին⁹ հետ–ելու համար ընդունված միջոցառումների կատարմանը – տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների դասավանդման ներդրման ու զարգացման բնագավառի նվաճումներին – կազմելու համար այդ մասին կանոնավոր հաշվետվություններ, որոնք հետագայում կիրառարակվեն.

2. Ինչ վերաբերում է կրթության հարցերին այն տարածքներում, որտեղ ավանդաբար չեն կիրառվում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, Կողմերը պարտավորվում են, եթե համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով խոսողների թիվը բավարար է, թույլատրել, խրախուսել կամ ապահովել այդ լեզվով դասավանդումը կամ նրա ուսումնասիրությունը ուսուցման բոլոր համապատասխան փուլերում.

Հողված 9. Դատական իշխանությունները

1. Ինչ վերաբերում է դատական մարմինների շրջաններին, որտեղ ապրում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով խոսող բավարար թվով անձինք^ա արդարացնելու համար ստոր– նախատեսվող միջոցառումների կիրառումը, այդ լեզուներից յուրաքանչյուրի կարգավիճակի համաձայն – պայմանով, որ դատարանը սույն կետով տրամադրվող հնարավորությունների կիրառումը արդարադատության նորմալ ընթացքին խանգարող չի համարի, Կողմերը պարտավորվում են

ա) քրեական դատավարության ընթացքում^ա

i. նախատեսել, որ կողմերից մեկի խնդրանքով դատարանները քննությունը վարեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. –/կամ

ii. մեղադրյալի համար երաշխավորել իր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով բացատրվելու իրավունք. –/կամ

iii. թույլ չտալ, որ գրավոր ու բանավոր դիմումներն ու ապացույցները չընդունվեն միայն այն պատճառով, որ շարադրված են տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով.

iv. խնդրանք ներկայացվելու դեպքում դատական քննության վերաբերյալ փաստաթղթերը կազմել համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով^ա

անհրաժեշտության դեպքում օգտվել բանավոր թարգմանիչների ծառայություններից – գրավոր թարգմանություններից, չստեղծելով լրացուցիչ ծախսեր թարգմանության կարիք ունեցողների համար.

բ) քաղաքացիական դատավարության ընթացքում^ա

i. նախատեսել, որ կողմերից մեկի խնդրանքով դատարանները քննությունը վարեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. –/կամ

ii. թույլատրել դատավիճող կողմին, անձամբ դատարան ներկայանալու դեպքում, բացատրվելու իր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով^ա առանց այդ կապակցությամբ լրացուցիչ ծախսեր կրելու. –/կամ

iii. թույլատրել փաստաթղթեր – ապացույցներ ներկայացնելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով^ա անհրաժեշտության դեպքում օգտվելով բանավոր թարգմանիչների ծառայություններից – գրավոր թարգմանություններից.

գ) վարչական վարույթում^ա

i. նախատեսել, որ կողմերից մեկի խնդրանքով դատարանները քննությունը վարեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. –/կամ

ii. եթե վիճող կողմը անձամբ պետք է ներկայանա դատարան, ապա պետք է նրան թույլատրել բացատրվելու իր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով^ա առանց այդ կապակցությամբ լրացուցիչ ծախսեր կրելու. –/կամ

iii. թույլատրել փաստաթղթեր – ապացույցներ ներկայացնելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով^ա անհրաժեշտության դեպքում օգտվելով բանավոր թարգմանիչների ծառայություններից – գրավոր թարգմանություններից.

դ) միջոցներ ձեռք առնել, որ սույն հոդվածի բ) – գ) կետերի i – iii ենթակետերի կիրառումն ու թարգմանիչներին դիմելը – գրավոր թարգմանությունների օգտագործումը թարգմանության կարիք ունեցողների համար լրացուցիչ ծախսերի չհանգեցնեն:

2. Կողմերը պարտավորվում են^ա

ա) անվավեր չհամարել պետության շրջանակներում պատրաստված իրավական փաստաթղթերը միայն այն հիմունքով, որ դրանք կազմված են տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով:

բ) կողմերի միջ– անվավեր չհամարել երկրի շրջանակներում պատրաստված իրավական փաստաթղթերը միայն այն հիմունքով, որ դրանք կազմված են տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով, – նախատեսել, որ դրանք իրավական ուժ ունենան այդ լեզուներին չտիրապետող շահագրգռված երրորդ անձանց առնչությամբ, պայմանով, որ փաստաթղթի բովանդակությունը նրանց կհայտնվի դրանք ներկայացնող անձ(ի)անց կողմից. կամ

գ) կողմերի միջ– անվավեր չհամարել երկրի մեջ պատրաստված իրավական փաստաթղթերը միայն այն հիմունքով, որ դրանք կազմված են տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով:

3. Կողմերը պարտավորվում են մատչելի դարձնել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով պետության առավել կար–որ օրենսդրական ակտերը, ինչպես նա– այն փաստաթղթերը, որոնք հատկապես վերաբերում են այդ լեզուները գործածողներին, եթե միայն դրանք նրանց տրամադրության տակ չեն դրվել այլ եղանակով:

Հոդված 10. Իշխանության վարչական մարմինները – պետական ծառայությունները

1. Պետության այն վարչական շրջաններում, որտեղ բավարար քանակով տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողներ են ապրում, որպեսզի արդարացվեն ստոր– թվարկվող միջոցառումները, – յուրաքանչյուր լեզվի կարգավիճակից կախված^ա Կողմերը պարտավորվում են, որքանով դա բանականորեն հնարավոր է^ա

ա) i. ապահովել, որ այդ վարչական մարմինները գործածեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները. կամ

ii. ապահովել, որ այդ մարմինների այն աշխատակիցները, որոնք շփվում են հասարակության հետ, գործածեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները այդ լեզվով նրանց դիմող անձանց հետ առնչվելիս. կամ

iii. ապահովել, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողները կարողանան գրավոր կամ բանավոր դիմումներ ներկայացնել – նրանց պատասխաններն ստանալ այդ լեզուներով. կամ

iv. ապահովել, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողները կարողանան գրավոր կամ բանավոր դիմումներ ներկայացնել այդ լեզուներով. կամ

v. ապահովել, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողները կարողանան սահմանված կարգով այդ լեզվով կազմված փաստաթուղթ ներկայացնել.

բ) տրամադրել բնակչությանը առաջնահերթ օգտագործման վարչական փաստաթղթերի տեքստերը – ձ–աթղթերը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով կամ երկլեզու տարբերակով.

գ) թույլատրել իշխանության վարչական մարմիններին փաստաթղթեր կազմել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով:

2. Տեղական – տարածքային իշխանությունների վերաբերմամբ, որոնց տարածքներում ստոր– նախատեսվող միջոցառումների կիրառման համար բավարար քանակով տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողներ են ապրում, Կողմերը պարտավորվում են թույլատրել –/կամ խրախուսել^ա

ա) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը տարածքային կամ տեղական իշխանության շրջանակներում.

բ) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողների համար այդ լեզուներով գրավոր կամ բանավոր դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը.

գ) իշխանության տարածքային մարմինների կողմից իրենց պաշտոնական փաստաթղթերի տպագրությունը հավասարապես նա– համապատասխան տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով.

դ) իշխանության տեղական մարմինների կողմից իրենց պաշտոնական փաստաթղթերի տպագրությունը հավասարապես նա– տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով.

ե) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կիրառումը տարածքային ընտրովի մարմիններում բանավեճերի ընթացքում^ա ընդ որում առանց պետության պաշտոնական լեզու(ներ)ի գործածությունը բացառելու.

զ) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կիրառումը տեղական ընտրովի մարմիններում բանավեճերի ընթացքում^ա ընդ որում առանց պետության պաշտոնական լեզու(ներ)ի գործածությունը բացառելու.

է) ավանդական ճիշտ տեղանունների գործածությունը կամ ընդունումը տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով, անհրաժեշտության դեպքում պաշտոնական լեզու(ներ)ով անվանումների հետ համատեղ :

3. Իշխանության վարչական մարմինների կամ նրանց անունից գործող այլ անձանց կողմից մատուցվող պետական ծառայությունների վերաբերյալ այն տարածքներում, որտեղ գործածվում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները – յուրաքանչյուր լեզվի կարգավիճակին համապատասխան, ինչպես նա– որքանով դա բանականորեն հնարավոր է, Կողմերը պարտավորվում են^ա

ա) ապահովել, որ ծառայությունների մատուցման ժամանակ գործածվեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները. կամ

բ) թույլատրել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողներին դիմումներ ներկայացնել – պատասխան ստանալ այդ լեզուներով. կամ

գ) թույլատրել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողներին դիմումներ ներկայացնել այդ լեզուներով:

4. Կիրառելու համար 1, 2 – 3 կետերի այն դրույթները, որոնց նրանք համաձայնել են, Կողմերը պարտավորվում են ձեռնարկել հետ–յալ միջոցառումներից մեկը կամ մի քանիսը^ա

ա) գրավոր կամ բանավոր թարգմանություն, եթե դա անհրաժեշտ է.

բ) բավարար քանակով աշխատակիցների – պետական այլ ծառայողների ընդունում –, եթե պետք է, պատրաստում.

գ) հնարավորության սահմաններում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին տիրապետող պետական ծառայողների խնդրանքի բավարարում^ա նրանց աշխատանքի նշանակել այն տարածքներում, որտեղ այդ լեզուն գործածվում է:

5. Կողմերը պարտավորվում են շահագրգռված անձանց խնդրանքով թույլատրել գործածելու կամ ընդունելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով ազգանուններ:

Հոդված 11. Ջանգվածային լրատվամիջոցները

1. Ելնելով տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողների շահերից^ա այն տարածքներում, որտեղ այդ լեզուները գործածվում են, – յուրաքանչյուր լեզվի կարգավիճակի հաշվառումով, որքանով պետական իշխանության մարմինները ուղղակի կամ կողմնակիորեն ունեն այդ բնագավառում իրավասություն, լիազորություններ կամ որոշակի դեր, պահպանելով զանգվածային լրատվամիջոցների անկախության – ինքնուրույնության սկզբունքները^ա Կողմերը պարտավորվում են^ա

ա) որքանով ռադիոն – հեռուստատեսությունը կատարում են պետական ծառայության առաքելությունը^ա

i. ապահովել առնվազն մեկ ռադիոկայանի – մեկ հեռուստակայանի ստեղծումը, որոնք հեռարձակումը վարում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. խրախուսել –/կամ աջակցել ստեղծելու առնվազն մեկ ռադիոկայան – մեկ հեռուստակայան, որոնք հեռարձակումը վարում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

iii. ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ, որ ռադիոկայաններն ու հեռուստակայանները ծրագրի մեջ մտցնեն հաղորդումներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով.

բ) i. խրախուսել –/կամ աջակցել ստեղծելու առնվազն մեկ ռադիոկայան, որը հեռարձակումը վարում է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. խրախուսել –/կամ աջակցել ռադիոծրագրերի մեջ կանոնավոր կերպով մտցնելու հաղորդումներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով.

գ) i. խրախուսել –/կամ աջակցել ստեղծելու առնվազն մեկ հեռուստակայան, որը հեռարձակումը վարում է տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. խրախուսել –/կամ աջակցել հեռուստածրագրերի մեջ կանոնավոր կերպով մտցնելու հաղորդումներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով.

դ) խրախուսել –/կամ աջակցել ստեղծելու – տարածելու տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով լսական – տեսալսական ստեղծագործություններ.

ե) i. խրախուսել –/կամ աջակցել ստեղծելու –/կամ պահպանելու առնվազն մեկ տպագրական պաշտոնաթերթ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով. կամ

ii. խրախուսել –/կամ աջակցել մամուլում կանոնավոր կերպով հրատարակելու հոդվածներ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով.

զ) i. հոգալ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներ գործածող զանգվածային լրատվամիջոցների լրացուցիչ ծախսերը, եթե օրենսդրությունն ընդհանրապես նախատեսում է ֆինանսական օգնություն զանգվածային լրատվամիջոցներին. կամ

ii. ֆինանսական օգնության գոյություն ունեցող միջոցառումները տարածել նա– տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով տեսալսական արտադրանքի վրա.

է) օժանդակել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները գործածող լրագրողների – զանգվածային լրատվամիջոցների մյուս աշխատակիցների մասնագիտական պատրաստմանը.

2. Կողմերը պարտավորվում են երաշխավորել ռադիո – հեռուստահաղորդումների ազատ ուղղակի ընդունումը հար–ան երկրներից այն լեզվով, որը գործածվում է նույն կամ նման ձ–ով, ինչպես տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, – չխոչընդոտել այդ լեզվով հար–ան երկրներից ռադիո – հեռուստահաղորդումների վերահեռարձակմանը: Նրանք պարտավորվում են նա– հետ–ել, որ զանգվածային տպագիր լրատվամիջոցների համար չսահմանվեն արտահայտվելու ազատության – լրատվության ազատ փոխանակման որ–է սահմանափակումներ այն լեզվի նկատմամբ, որը գործածվում է նույն կամ նման ձ–ով, ինչպես տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները: Վերոհիշյալ ազատությունների իրագործումը, որ կապված է որոշակի պարտավորությունների – պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորված լինել օրենքով նախատեսված որոշ ձ–ականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ տույժերով, որոնք ղեմնկրատական հասարակության մեջ ազգային անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության ապահովման, անկարգությունների ու հանցագործության կանխարգելման, առողջության կամ բարոյականության պահպանման, այլ անձանց վարքի – իրավունքների պաշտպանության, գաղտնի տեղեկատվությունը հրապարակելու արգելքի կամ դատական իշխանության հեղինակության – անաչառության ապահովման անհրաժեշտ միջոցառումներ են:

3. Կողմերը պարտավորվում են հետ–ել, որ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողների շահերը ներկայացված լինեն կամ հաշվի առնվեն այն մարմինների շրջանակներում, որոնք կարող են ստեղծվել օրենքի համապատասխան^a զանգվածային լրատվամիջոցների ազատության – բազմակարծության երաշխավորման համար:

Հողված 12. Մշակութային գործունեությունը – մշակութային հիմնարկները

1. Մշակութային գործունեության – մշակութային հիմնարկների, հատկապես, գրադարանների, տեսադարանների, մշակութային կենտրոնների, թանգարանների, արխիվների, ակադեմիաների, թատրոնների – կինոթատրոնների, ինչպես նաև – գրական ստեղծագործությունների – կինեմատոգրաֆիական արտադրանքի, ժողովրդական ստեղծագործության, փառատոների, արհեստագործության, այդ թվում^ա նոր տեխնոլոգիաների կիրառման վերաբերյալ այն տարածքներում, որտեղ գործածվում են այդպիսի լեզուներ – այս բնագավառում պետական իշխանության մարմինների իրավասության, լիազորությունների կամ դերի սահմաններում Կողմերը պարտավորվում են^ա

ա) խրախուսել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին հատուկ ինքնարտահայտման ձևերն ու նախաձեռնությունները, ինչպես նաև – աջակցել այդ լեզուներով ստեղծված գործերը մատչելի դարձնելու բազմազան հնարավորություններին.

բ) աջակցել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով ստեղծված գործերը այլ լեզուներով մատչելի դարձնելու զանազան միջոցներին^ա օժանդակելով ու զարգացնելով թարգմանությունը, կրկնօրինակումը, հետհամաժամանակյա թարգմանությունն ու ենթագրությունը.

գ) աջակցել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների միջոցով այլ լեզուներով ստեղծված գործերը մատչելի դարձնելուն^ա օժանդակելով ու զարգացնելով թարգմանությունը, կրկնօրինակումը, հետհամաժամանակյա թարգմանությունն ու ենթագրությունը.

դ) հետ–ել, որ տարբեր բնույթի մշակութային միջոցառումներ անցկացնելու կամ դրանց նպաստելու համար պատասխանատու մարմինները համապատասխան ծավալով ապահովեն տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների – մշակույթի իմացությունն ու կիրառումը իրենց կազմակերպած կամ իրենց աջակցությամբ կատարված միջոցառումներում.

ե) նպաստել մնացյալ բնակչության լեզու(ներ)ին զուգահեռ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին տիրապետող աշխատակիցներին մշակութային միջոցառումներ անցկացնելու կամ դրանց նպաստելու համար պատասխանատու մարմինների աշխատանքների մեջ ներգրավելուն.

զ) աջակցել տվյալ տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի կրողների ներկայացուցիչների ուղղակի մասնակցությանը մշակութային հիմնարկների աշխատանքին կամ մշակութային միջոցառումների պլանավորմանը.

է) խրախուսել –/կամ աջակցել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով ստեղծված գործերի հավաքմամբ, դեպոնացմամբ, շնորհանդեսով կամ հրատարակությամբ զբաղվող մեկ կամ մի քանի մարմնի ստեղծմանը.

ը) անհրաժեշտության դեպքում ստեղծել –/կամ զարգացնել ու ֆինանսավորել թարգմանչական ու տերմինաբանական հետազոտությունների ծառայությունները, մասնավորապես, յուրաքանչյուր տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվով վարչական, առ–տրային, տնտեսական, սոցիալական, տեխնիկական կամ իրավաբանական տերմինաբանությունը պահելու – զարգացնելու համար:

2. Այն տարածքներում, որտեղ ավանդաբար չեն գործածվում տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, Կողմերը պարտավորվում են թույլատրել, աջակցել –/կամ նախատեսել, եթե դա արդարացվում է տարածքային կամ փոքրամասնության լեզվի կրողների քանակով, մշակութային գործունեության համապատասխան ձևեր կամ մշակութային հիմնարկներ^ա նախորդ կետի համապատասխան:

3. Կողմերը պարտավորվում են արտասահմանում իրենց մշակութային քաղաքականությունն իրականացնելիս պատշաճ տեղ հատկացնել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներին – դրանցով արտահայտվող մշակույթին:

Հողված 13. Տնտեսական – սոցիալական կյանքը

1. Տնտեսական – սոցիալական գործունեության վերաբերյալ Կողմերը պարտավորվում են ամբողջ երկրում^ա

ա) իրենց օրենսդրությունից բացառել տնտեսական – սոցիալական կյանքում, մասնավորապես, աշխատանքային պայմանագրերում – տեխնիկական փաստաթղթերում, օրինակ^ա ապրանքների կամ սարքավորումների օգտագործման հրահանգներում, տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը առանց ծանրակշիռ պատճառների արգելող կամ սահմանափակող ամեն մի դրույթ:

բ) արգելել ձեռնարկությունների ներքին կանոնների կամ մասնավոր փաստաթղթերի մեջ մտցնել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը բացառող կամ սահմանափակող կետեր^ա համեմայն դեպս մի–նույն լեզվի կրողների միջ–:

գ) տնտեսական – սոցիալական գործունեության շրջանակներում թույլ չտալ տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներից հրաժարվելուն ուղղված գործողություններ:

դ) այլ միջոցներով^ա բացի վերոհիշյալ ենթացկետերում նշվածներից, աջակցել –/կամ խրախուսել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածությունը:

2. Տնտեսական – սոցիալական գործունեության բնագավառում Կողմերը պարտավորվում են իշխանության պետական մարմինների իրավասության սահմաններում այն տարածքներում, որտեղ գործածվում են տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուները, – բանականորեն հնարավոր շրջանակներում^ա

ա) իրենց ֆինանսական – բանկային օրենսդրության մեջ առ–տրային սովորույթների հետ համատեղելի պայմաններով ներառել վճարման հանձնարարագրեր (չեկ, մուրհակ – այլն) կամ այլ ֆինանսական փաստաթղթեր կազմելիս տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կիրառումը թույլատրող դրույթներ կամ, անհրաժեշտության դեպքում, ապահովել այդպիսի դրույթների կատարումը:

բ) անցկացնել իրենց կողմից ուղղակիորեն վերահսկվող տնտեսական – սոցիալական սեկտորներում (պետական սեկտոր) միջոցառումներ^ա ուղղված տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների գործածության խրախուսմանը:

գ) ապահովել, որ սոցիալական ոլորտի հիմնարկները, ինչպես^ա հիվանդանոցները, ծերանոցները, ապաստարանները, հնարավորություն ունենան ընդունել – բուժել տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների կրողներին, որոնք խնամքի կարիք ունեն առողջական վիճակի, տարիքի կամ այլ պատճառներով^ա նրանց հետ խոսելով իրենց լեզվով:

դ) համապատասխան միջոցներով ապահովել անվտանգության հրահանգների հրատարակությունը նա– տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով:

ե) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուներով մատչելի դարձնել իրավասու պետական մարմինների կողմից տրվող իրազեկումը սպառողների իրավունքների մասին:

Հողված 14. Անդրասահմանային համագործակցություն

Կողմերը պարտավորվում են^ա

ա) կիրառել գոյություն ունեցող երկկողմանի – բազմակողմանի համաձայնագրերը այն պետությունների նկատմամբ, որտեղ գործածվում է տվյալ լեզուն մի–նույն կամ նման ձ–ով – ձգտել, անհրաժեշտության դեպքում, կնքել այդպիսի համաձայնագրեր^ա նպաստելու համար այդ պետություններում մի–նույն լեզվի կրողների շփումներին մշակույթի, կրթության, տեղեկատվության, մասնագիտական ուսուցման – անընդհատ կրթության բնագավառներում.

բ) տարածքային կամ փոքրամասնությունների լեզուների շահերից ելնելով^ա աջակցել –/կամ խրախուսել անդրասահմանային համագործակցությունը, մասնավորապես, տարածքային կամ տեղական իշխանությունների միջ–, որոնց տարածքներում մի–նույն կամ նման ձ–ով կիրառվում է նույն լեզուն.

ՄԱՍ IV. Խարտիայի կիրառումը

Հողված 15. Պարբերական զեկույցները

1. Կողմերը պետք է պարբերաբար Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին Նախարարների կոմիտեի կողմից սահմանվող ձ–ով զեկույց ներկայացնեն սույն Խարտիայի II մասի համապատասխան տարվող քաղաքականության – III մասի այն դրույթների կատարման համար ձեռնարկված միջոցառումների մասին, որոնք նրանք ընդունել են: Առաջին զեկույցը պետք է ներկայացվի Խարտիան տվյալ կողմի նկատմամբ ուժի մեջ մտնելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում, մյուս զեկույցները^ա առաջին զեկույցից հետո երեք տարին մեկ:

2. Կողմերը պետք է հրատարակեն իրենց զեկույցները:

Հողված 16. Չեկույցների քննարկումը

1. Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին 15-րդ հոդվածի համաձայն ներկայացված զեկույցները պետք է քննարկվեն 17-րդ հոդվածի համապատասխան կազմված փորձագետների կոմիտեի կողմից:

2. Կողմերից մեկում օրինականորեն հիմնված մարմինները կամ միավորումները կարող են փորձագետների կոմիտեի ուշադրությունը հրավիրել սույն Խարտիայի III մասի համապատասխան այդ Կողմի ընդունած պարտավորություններին վերաբերող հարցերի վրա: Այդ Կողմի հետ խորհրդակցելուց հետո փորձագետների կոմիտեն կարող է հաշվի առնել այդ տեղեկատվությունը ստոր– 3-րդ կետում նախատեսված զեկույցը պատրաստելիս: Այդ մարմինները կամ միավորումները բացի այդ կարող են հայտարարություններ անել II մասի համաձայն Կողմի վարած քաղաքականության մասին:

3. 1-ին կետում նախատեսված զեկույցների – 2-րդ կետում նշված տեղեկատվության հիման վրա փորձագետների կոմիտեն պետք է զեկույց պատրաստի Նախարարների կոմիտեի համար: Այդ զեկույցին պետք է կցվեն մեկնաբանություններ, որոնք կպահանջվեն Կողմերից, – կարող են հրապարակվել Նախարարների կոմիտեի կողմից:

4. 3-րդ կետում նախատեսված զեկույցը, մասնավորապես, պետք է պարունակի փորձագետների կոմիտեի առաջարկությունները Նախարարների կոմիտեին^ա անհրաժեշտության դեպքում Կողմերից մեկի կամ մի քանիսի համար Նախարարների կոմիտեի հանձնարարականներ մշակելու նպատակով:

5. Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը երկու տարին մեկ պետք է Խորհրդարանական վեհաժողովի համար մանրամասն զեկույց ներկայացնի Խարտիայի կիրառման մասին:

Հողված 17. Փորձագետների կոմիտեն

1. Փորձագետների կոմիտեն ընդգրկում է յուրաքանչյուր Կողմից մեկական անդամ, որոնք նշանակվում են Նախարարների կոմիտեի կողմից^ա ամենաբարձր բարոյականությամբ, Խարտիայի հետ կապված հարցերում ճանաչված գիտակությամբ օժտված անձանց ցուցակից, որոնց ներկայացնում է շահագրգիռ Կողմը:

2. Կոմիտեի անդամները նշանակվում են վեց տարվա ժամկետով, – նրանց լիազորությունների ժամկետը կարող է կրկնվել: Եթե Կոմիտեի որ–է անդամ չի կարող կատարել իր պարտականությունները մինչ– ժամկետի լրանալը, նրան կարելի է փոխարինել 1-ին կետում նախատեսված ընթացակարգով, – նրա փոխարեն նշանակված անդամը պետք է կատարի իր պարտականությունները մինչ– նրա նախորդի լիազորությունների ժամկետի ավարտը:

3. Փորձագետների կոմիտեն ընդունում է իր ներքին աշխատակարգը: Կոմիտեի քարտուղարության աշխատանքն ապահովում է Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը:

ՄԱՍ V. Եզրափակիչ դրույթներ

Հոդված 18

Սույն Խարտիան բաց է Եվրոպայի խորհրդի անդամ-պետությունների կողմից ստորագրվելու համար: Այն ենթակա է վավերացման, ընդունման կամ հավանության: Վավերացման, ընդունման կամ հավանության փաստաթղթերը ի պահ են հանձնվում Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին:

Հոդված 19

1. Սույն Խարտիան ուժի մեջ է մտնում Եվրոպայի խորհրդի հինգ անդամ պետությունների կողմից 18-րդ հոդվածի համաձայն Խարտիայով պարտավորված լինելու մասին համաձայնությունը հայտնելու պահից երեք ամիս անցնելուց հետո^a հաջորդ ամսվա առաջին օրվանից:

2. Հետագայում Խարտիային միանալու ցանկություն հայտնած յուրաքանչյուր անդամ պետության համար Խարտիան ուժի մեջ կմտնի վավերացման, ընդունման կամ հավանության փաստաթղթերը ի պահ հանձնելու պահից երեք ամիս անցնելուց հետո^a հաջորդ ամսվա առաջին օրվանից:

Հոդված 20

1. Սույն Խարտիայի ուժի մեջ մտնելուց հետո Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն կարող է Եվրոպայի խորհրդի անդամ չհանդիսացող ամեն մի պետության առաջարկել միանալու Խարտիային:

2. Խարտիային միացած յուրաքանչյուր պետության համար այն ուժի մեջ է մտնում միանալու մասին փաստաթուղթը Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին ի պահ հանձնելու պահից երեք ամիս անցնելուց հետո^a հաջորդ ամսվա առաջին օրվանից:

Հոդված 21

1. Ստորագրման կամ վավերացման, ընդունման, հավանության կամ միանալու իր փաստաթուղթը ի պահ հանձնելու պահին ամեն մի պետություն կարող է անել մեկ կամ մի քանի վերապահում սույն Խարտիայի 7-րդ հոդվածի 2-ից 5-րդ կետերի վերաբերյալ: Ոչ մի այլ վերապահում չի թույլատրվում:

2. Նախորդ կետի հիման վրա վերապահում արած յուրաքանչյուր Պայմանավորվող պետություն կարող է այն ամբողջապես կամ մասամբ հետ վերցնել^a այդ մասին ծանուցում ուղարկելով Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին: Հետ վերցնելը ուժի մեջ է մտնում Գլխավոր քարտուղարի կողմից ծանուցումը ստանալու պահից:

Հոդված 22

1. Յուրաքանչյուր Կողմ կարող է ցանկացած պահի չեղյալ համարել սույն Խարտիան^a այդ մասին ծանուցում ուղարկելով Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարին:

2. Չեղյալ հայտարարելը ուժի մեջ է մտնում Գլխավոր քարտուղարի կողմից ծանուցումը ստանալու պահից վեց ամիս անցնելուց հետո^a հաջորդ ամսվա առաջին օրվանից:

Հոդված 23

Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը Խորհրդի անդամ պետություններին – Խարտիային միացած այլ պետություններին ծանուցում է^a

ա) յուրաքանչյուր ստորագրման,

բ) ի պահ հանձնված յուրաքանչյուր վավերացման, ընդունման, հավանության կամ միանալու փաստաթղթի,

գ) 19-րդ – 20-րդ հոդվածների համաձայն սույն Խարտիան ուժի մեջ մտնելու յուրաքանչյուր ամսաթվի,

դ) 3-րդ հոդվածի 2-րդ կետի դրույթների կիրառման մասին ստացված յուրաքանչյուր ծանուցման,

ե) սույն Խարտիային վերաբերող յուրաքանչյուր այլ գործողության, ծանուցման կամ հաղորդագրության մասին:

Ի հաստատումն որի^a պատշաճ կերպով լիազորված ներքոստորագրյալները ստորագրեցին սույն Խարտիան:

Կատարված է Ստրասբուրգում 1992 թ. նոյեմբերի 3-ին անգլերեն – ֆրանսերեն լեզուներով, ընդ որում երկու տեքստերն էլ հավասարազոր են, մեկ օրինակով, որը պահվում է Եվրոպայի խորհրդի արխիվում: Եվրոպայի խորհրդի Գլխավոր քարտուղարը Խարտիայի հաստատված պատճեններն ուղարկում է Եվրոպայի խորհրդի յուրաքանչյուր անդամ պետության – սույն Խարտիային միանալու առաջարկություն ստացած յուրաքանչյուր պետության: